

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ПСИХОЛОГІЇ, ІСТОРІЇ ТА СОЦІОЛОГІЇ
КАФЕДРА ІСТОРІЇ, АРХЕОЛОГІЇ ТА МЕТОДИКИ ВИКЛАДАННЯ**

**ІНФОРМАЦІЙНА ВІЙНА ЯК ЕЛЕМЕНТ АГРЕСІЇ РОСІЙСЬКОЇ
ФЕДЕРАЦІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЇЇ ВИВЧЕННЯ
У ШКІЛЬНОМУ КУРСІ ІСТОРІЇ**

Кваліфікаційна робота (проект)

на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»

Виконав:

здобувач II курсу 07-241М групи
Спеціальності 014 Середня освіта
Спеціалізація 014.03 Історія
Освітньо-професійної програми
Середня освіта (історія)
Беленчук Ілля Валентинович

Керівниця

кандидатка історичних наук,
доцентка Батенко Г.В.

Рецензент

кандидат педагогічних наук,
доцент Форостян А.Ф.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ1. Історіографія та джерельна база дослідження	7
1.1 Історіографія та стан наукової розробки проблеми.....	7
1.2 Джерельна база дослідження.....	11
РОЗДІЛ2. Гібридна війна Росії проти України: інформаційний наступ	16
2.1 Інформаційний супровід анексії Криму.....	16
2.2 Інформаційна діяльність терористичних організацій на Сході України.....	22
РОЗДІЛ3. Особливості вивчення інформаційної війни Росії проти України на уроках історії в школі	29
3.1 Інформаційний аспект агресії Російської Федерації проти України у шкільному курсі історії.....	29
3.2 Розробка уроку на тему: «Анексія Криму та агресія Росії проти України: інформаційний аспект».....	31
ВИСНОВКИ	40
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ	43
ДОДАТКИ	
Додаток А. Кодекс академічної доброчесності здобувача освіти ХДУ	49
Додаток Б. Маніпулятивні прийоми РФ.....	50

ВСТУП

Актуальність. Інтенсивний розвиток інформаційних технологій не лише значно покращив рівень життя людини XXI століття, а й надав нові простори та можливості для своєї діяльності. Сучасну нам епоху нерідно називають інформаційною або цифровою, а суспільство – інформаційним. Саме існування цих понять свідчить про значення інформації для сучасної людини – її цінність дуже часто перевищує матеріальні блага.

Інформація може стати основою якісних перетворень у суспільстві, але уся проблема у тому, хто і з якою метою її використовує. Правильно підібрана, емоційно забарвлена та вчасно донесена інформація реально впливає на свідомість окремої особистості та на суспільну свідомість у цілому. Саме тому, інформація у поєднанні з сучасними прогресивними технологіями може стати небезпечною зброєю в умілих руках.

Оскільки сучасна політика є найбільш залежною від суспільної думки сферою діяльності, то не дивно, що більшість яскравих прикладів маніпулювання інформацією стосуються саме її. В принципі, навіювання та пропаганда не нові методи у веденні міждержавних відносин, у внутрішні політиці та у вирішенні міждержавних конфліктів, але на сучасному етапі розвитку інформаційних технологій вони набули безпрецедентного розмаху та руйнівних наслідків.

У цьому контексті інформаційна війна, яку веде Російська Федерація проти України від початку відкритої агресії 2014 року становить реальну загрозу. Мова йде не про територіальну цілість держави, яка уже і так порушена шляхом збройного втручання, а про підкорення свідомості місцевого населення, роз'єднання нації навпіл. Дослідження методів та форм ведення інформаційної війни проти України є надзвичайно актуальним, адже конфлікт ще дуже далекий від

завершення і потребує акумуляції усіх інтелектуальних сил українського суспільства.

Мета дослідження – охарактеризувати інформаційну війну Росії проти України та визначити особливості її вивчення у шкільному курсі історії.

Для реалізації мети були поставлені наступні **завдання**:

1. охарактеризувати стан наукової розробки теми та джерельну базу дослідження;
2. визначити поняття, форми та методи ведення інформаційної війни проти України;
3. проаналізувати програму шкільного курсу історії та визначити особливості вивчення інформаційної війни на уроках історії в школі.

Об'єктом дослідження є агресія Російської Федерації проти України.

Предметом дослідження є інформаційна війна як елемент агресії Російської Федерації проти України та особливості її вивчення у шкільному курсі історії.

Хронологічні межі дослідження охоплюють період від початку відкритої агресії Російської Федерації проти України до сьогодення та визначаються 2014 – 2021 рр.

Територіальні межі дослідження – територія України у її сучасних кордонах, але, враховуючи специфіку предмету дослідження, автор пропонує залучити негеографічні поняття – такі як «медіапростір» та «світова мережа Інтернет» та відповідно розширити географічні межі дослідження до території усієї земної кулі.

Методи дослідження. Під час роботи над дослідженням були використані загальнонаукові методи індукції та дедукції, з метою аналізу, узагальнення та систематизації фактів агресії Росії про України та застосування інформації як особливого виду зброї.

Виконання поставлених завдань змогли забезпечити спеціально-історичні методи дослідження, зокрема:

- порівняльно-історичний, який дав змогу визначити стан наукової розробки проблематики інформаційної інтервенції Росії проти України в умовах гібридної війни;
- проблемно-хронологічний, який був застосований для періодизації воєнної агресії Росії проти України, встановлення хронологічної послідовності подій;
- описовий метод, який дав змогу охарактеризувати факти застосування інформаційних технологій країною-агресором відносно України;
- метод контент-аналізу був застосований під час вивчення матеріалів російських інтернет-ресурсів та публікацій в інших медіа.

Наукова новизна одержаних результатів. Проаналізовано інформаційну війну Росії проти України як домінуючий елемент «гібридної війни», виокремлено антиукраїнський контент новин про події в Україні, що їх подають російські веб-ресурси як системне застосування комунікативних технологій в інформаційній агресії проти України.

Практичне значення. Результати дослідження можуть бути впроваджені у викладання курсів історії України, воєнної історії, соціальних комунікацій тощо. Матеріали дослідження можуть застосовуватися у закладах загальної середньої освіти під час вивчення відповідної теми, а також для розробки позакласних заходів та тренінгів з протидії інформаційній загрози.

Апробація результатів дослідження. Окремі аспекти дослідження були оприлюднені на Всеукраїнській науковій інтернет-конференції «Вітчизняна наука на зламі епох: проблеми та перспективи розвитку» 19 жовтня 2021 р. («Ведення інформаційної війни Російською

Федерацією проти України засобами розповсюдження фейкової інформації (2014 – 2021 рр.)»).

Публікації. За результатами дослідження було видано статтю: Фейки та їх використання російськими масмедіа в умовах інформаційної війни. *Магістерські студії. Альманах.* Вип. 21. Херсон. ХДУ, 2021 (подано до друку).

Робота складається зі вступу, трьох розділів, шести підрозділів, висновків, списку використаних джерел та літератури.

РОЗДІЛ 1

ІСТОРИОГРАФІЯ ТА ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1 Історіографія та стан наукової розробки проблеми

Військова агресія Російської Федерації проти України супроводжується широкомасштабними інформаційними атаками, спрямованими на формування позитивного образу Росії у суспільній свідомості. Найефективніше у наш час на громадську думку та суспільну свідомість впливають інтернет-видання, які є доступними кожному, хто має гаджет з підключенням до світової мережі – тобто практично кожному.

Водночас поняття інформаційної війни, як і саме явище, є досить суперечливим. Адже ще досі наука не має одностайності у визначенні цього поняття, оскільки воно є динамічним та індивідуальним для кожної ситуації. Процеси інформаційної війни постійно набувають нових форм, оскільки безупинно пристосовуються до сучасності, до поточних ситуацій. Наслідки інформаційних війн завжди негативні, відтак, чимало країн світу намагаються виробити власний комплекс протидії цьому загрозовому явищу. Зокрема, такий досвід мають у США, там створили спеціальні війська, у яких працюють військові фахівці, які мають відбивати ворожі інформаційні атаки.

Від часу свого виникнення термін «інформаційна війна» пройшов відчутну еволюцію. Адже спочатку він був дуже популярним, але потім, із запровадженням сучасних комп'ютерних технологій, цивілізований світ намагався уникати вживання цього терміну, замінивши його на поняття «кібернетична війна». Найбільше підтримували ці зміни у США, найменше – в Росії. Російська Федерація винесла на розгляд Генеральної асамблеї ООН питання про заборону так званої інформаційної зброї, бо, на думку політичного керівництва цієї країни,

ця зброя нібито є зброєю масового знищення. Росія стверджувала, що цією зброєю на належному рівні володіють лише США, а всі інші країни – ні. В Росії і досі на законодавчому рівні застосовують термін «інформаційна війна», а термін «кібернетична війна» використовують переважно спецслужби. Натомість, у США всіляко заперечували подібні твердження і поступово замість терміну «інформаційна війна» стали використовувати «інформаційна операція».

Цікавою є думка українського дослідника Мар'яна Житарюка: «необхідно мати на увазі війни четвертого покоління й гібридні війни, де домінують переважно не гармати й танки, авіація та військово-морські сили, а інформаційно-психологічні операції» [26, с. 51].

Найбільш авторитетний український дослідник інформаційних війн Георгій Почепцов, праці якого носять науковий систематичний характер, вважає, що «інформаційна війна – це комунікативна технологія впливу на масову свідомість, яка має або короткострокову або довгострокову мету» [39, с. 20]. Він зазначає, що головною метою інформаційних операцій є дестабілізація керівних ланок держави, перш за все військових, з метою впливу на суспільну свідомість [39, с. 169].

Професор Василь Лизанчук трактує інформаційну війну як трамплін для розгортання справжнього збройного протистояння та акцентує увагу на тому, що «імперський фашизм, точніше рашизм, засобами маніпулятивної пропаганди століттями проникає в усі клітини українського життєвого середовища, отрує його всередині» [33, с. 102 – 103].

Цікавим є дослідження в галузі інформаційних війн науковців з галузі безпеки інформаційних технологій, доктора технічних наук Володимира Хорошка та кандидата технічних наук Юлії Хохлачової. Вони виділяють два типи інформаційної війни – електронну та психологічну. Перша здійснюється шляхом впливу на засоби теле- та

радіозв'язку, комп'ютерних мереж. А друга – за допомогою різних методів пропаганди, яка впливає на свідомість населення [46, с. 284].

Найбільш ґрунтовне на сьогодні визначення інформаційної війни запропонував американський науковець Мартін Лібікі. Він виокремив типологію інформаційної війни і на основі цієї типології обґрунтував її визначення, завдання та мету. Згідно з його дослідженням, саме завдяки збору, передачі, захисту, маніпулюванню, спростуванню, запереченню, знищенню інформації можна встановити перевагу над противником. Це і буде інформаційною війною. Мартін Лібікі визначив завдання інформаційної війни як ліквідація соціуму, а не просто військового потенціалу держави.

Відомий журналіст, спеціаліст із функціонування сучасних мас-медіа Пітер Померанцев називає російську теоретичну основу інформаційної війни здебільшого інформаційно-психологічною; вона полягає у тому, щоб підкорити іншу країну, навіть не вдаючись до інших дій. Ядром інформаційної війни є людська свідомість, психологічна сфера. У своєму недавньому інтерв'ю він зазначив: «В хаосі Донбасу медіа конструюють реальність. Люди там дивляться російське телебачення. Звісно, суверенності України шкодить, що люди в Україні дивляться російське телебачення. Але там більше російського телебачення і телебачення ДНР. І ми бачимо, як люди буквально переконструюють реальність, щоб вона не суперечила історії, з якою їм комфортніше. Це дуже гранична версія, але й дуже промовиста» [36].

2016 року Національний Інститут стратегічних досліджень випустив аналітичну доповідь «Інформаційні виклики гібридної війни: контент, канали, механізми протидії» [29]. У шести статтях дуже детально та аргументовано розглядаються найбільш гострі проблеми інформаційної безпеки України – а надто питання, пов'язані із медійним супроводом анексії Криму та із російським іномовленням як інструментом тиску на зарубіжну аудиторію.

Петро Бураковський вважає, що пропагандистські зусилля контрольованих російською владою ЗМІ (друкованих та електронних) щодо висвітлення подій в Україні впродовж 2014–2016 років були важливим інструментом легітимації та втілення російських планів із підриву єдності українського суспільства та знищення української держави. Автор здійснив дуже цікаву спробу хронології основних етапів в інформаційних атаках Кремля проти України.

Український науковець Володимир Ліпкан зазначає, що інформаційна агресія – це злодіяння в інформаційній сфері, здійснені для вчинення шкоди супротивнику у певних сферах його діяльності шляхом застосування сили, спрямованої тільки на нього. Дослідник називає сучасні медійні війни «інформаційною агресією, тобто вчинення неправомірних дій щодо однієї зі сторін комунікаційних процесів за допомогою застосування сили у різних масштабах» [34].

Лідія Смола у своїй публікації «Інформаційна війна Росії: особливості, інструменти та об'єкти впливу» здійснила системний аналіз проблематики інформаційної війни Росії, розглянула її особливості, інструменти та об'єкти впливу. Охарактеризувала новітні комунікативні технології як інструменти інформаційної війни: соціальні мережі, блоги та форуми. Дослідниця наголошує: «Військово-політичним керівництвом РФ було використано весь можливий арсенал впливу: ментальний, комунікативний, технічний та військовий» [44, с. 79].

Алла Дорошкевич проаналізувала методи ведення війни в інформаційному суспільстві та вказала на засоби протистояння. Характеризуючи гібридну війну, вона вживає такі терміни як «мережевоцентрична війна», «віртуальна війна» та «кібервійна». Авторка вважає їх проявом однакових закономірностей та дій в інформаційному просторі та наголошує: «Традиційний засіб війни нового суспільства — спотворення дійсності задля пропагандистських цілей» [24, с. 23].

Горбань Ю. оцінив інформаційну війну Росії проти України як ідеологічну війну. Аналізуючи методологічні прийоми та інструментарій ведення інформаційної війни, конкретними прикладами ілюструє основні маніпулятивні технології та прийоми, їх вплив на психіку, свідомість та поведінку людини. Автор справедливо зауважує, що «руйнування, яких завдають інформаційні війни в суспільній психології, психології особи, за масштабами і за значенням цілком сумірні зі збройними війнами, а часом і перевищують їх наслідки» [21, с. 137].

Отже, можна констатувати, що кількість праць, присвячених інформаційній війні у цілому та інформаційній війні Російської Федерації проти України є більш ніж достатньою. Але погляди на саме поняття інформаційної війни, її масштабів та особливостей ведення існують найрізноманітніші. Це зумовлено тим, що на даний момент проблема інформаційної агресії Росії більше цікавить фахівців у галузі соціальних комунікацій, інформаційних технологій, політологів, правників та військових. Суто історичних праць з даної проблематики поки що замало, але проблема є нагальною та потребує ґрунтовного наукового дослідження.

1.2 Джерельна база дослідження

Передусім під час роботою над дослідженням була опрацьована законодавча база України у галузі інформаційної політики, діяльності українських ЗМІ, захисту інформації та інформаційної безпеки України [4 – 10].

Українське законодавство суворо забороняє розповсюдження російського інформаційного контенту, його популяризацію та пропаганду агресії Росії щодо України. Крім того, нормою ч. 2 ст. 6 ЗУ «Про телебачення і радіомовлення» [10] «заборонена трансляція аудіовізуальних творів (фільмів, телепередач, крім інформаційних та інформаційно-аналітичних телепередач), одним з учасників яких є

особа, внесена до Переліку осіб, які створюють загрозу національній безпеці України».

У той же час недостатньо таких же обмежень у Законі України «Про інформаційні агентства» [7] відносно російських та проросійських інформаційних агентств та інтернет-медіа та інформації, яку вони продукують. Зокрема йдеться про ті російські інформаційні агентства, які активно публікували фейкові «новини» антиукраїнської спрямованості: «распятый мальчик»; «мать упомянутого распятого мальчика, которую привязали к танку и таскали по площади»; «два раба»; «обглоданные снегири, в отличие от синичек патриотичной расцветки»; «пьяные негры танцуют на украинских танках»; «Яценюк воевал в Чечне и участвовал в пытках и расстрелах российских военнопленных» [21 – 27] і т.д. Поширювати таку інформацію в Україні означає відкрито підтримувати російську агресію щодо України, тому такі дії повинні заборонятися законом.

Це стосується також прихильного ставлення до сепаратистського руху на Сході України – неприпустимим є зображення позитивних характеристик «ополченців ЛНР та ДНР», що мало місце в одному з серіалів на українському телеканалі «Україна». Також прямим порушенням закону була трансляція на телеканалі «СТБ» російської версії телешоу «Битва екстрасенсів», де брали участь терористи.

З активним перебігом науково-технічного прогресу, а також стрімким розвитком інформаційного суспільства, інтернет-медіа перетворились на ключове джерело отримання інформації для сучасної людини. Російські інтернет-ресурси відіграють величезну роль у веденні інформаційної війни проти України [20 – 26]. Адже саме вони є потужним виробником пропагандистського контенту у контексті проведення Росією проти нашої держави агресивної інформаційної атаки.

Низка російських інтернет-проектів націоналістичної чи неоімперської спрямованості перепрофілювалися на рупори донбаського сепаратизму, зокрема інформаційне агентство AnnaNews [23]. Запущено цілий ряд веб-ресурсів, які імітують інформаційні агентства, новинні сайти, сайти органів влади «ДНР» та «ЛНР» – сайт «Новороссия» [26], «Новости Донецкой Республики» [20], «Донецкое агентство новостей ДАН» [22], «Донецкая Народная Республика. Официальный сайт» [21] – це сайти-клони донецької групи; луганське угруповання має «Луганский информационный центр» [24] та Официальный сайт правительства Луганской Народной Республики [25]. Крім того, провідні російські телевізійні та інтернет-медіа також рясніють антиукраїнськими пропагандистськими публікаціями.

Важливою групою джерел є джерела особового походження – спогади, інтерв'ю, свідчення очевидців – зібрані та опубліковані у рамках проекту «Усна історія російсько-української війни (2014 – 2017 рр.)» [1 – 3; 11 – 14; 16 – 19]. Спогади кримчан та учасників АТО на Сході України містять цікаві відомості про елементи інформаційної війни з боку Росії та про її результати – зміни у свідомості мешканців окупованих територій.

Цікавими та інформативними для дослідження є виступи та промови президента РФ Владіміра Путіна. Він дуже часто повертається до своєї тези про те, що росіяни та українці нібито – «один народ, який штучно роз'єдали» [27].

На засіданні клубу «Валдай» Путін вимовив слово, яке тоді, у перший рік розв'язаної війни проти України, постійно вживали підтримувані Москвою бойовики Донбасу і російські натхненники приєднання «Юго-Востока» України до Росії. Господар Кремля відповів на запитання журналіста британської газети «Файненшл таймс» Ніла Баклі «чому ЗМІ говорять про те, що солдати, які носять російську форму, присутні в «Новоросії» зараз?». На що Путін відповів: «Тому що

це по суті був один регіон з центром у Новоросійську, тому називався Новоросією. Це Харків, Луганськ, Донецьк, Миколаїв, Херсон, Одеська область. Ці землі були в 1920-і роки, в 1921-22-му роках, при створенні Радянського Союзу передані від Росії Україні» [28].

У своєму зверненні до Державної Думи 18 бередня 2014 року Путін відкрито закликав підтримати рішення про порушення державного кордону України та здійснення анексії АРК Крим: «Сегодня, основываясь на результатах референдума, который прошёл в Крыму, опираясь на волю народа, вношу в Федеральное Собрание и прошу рассмотреть Конституционный закон о принятии в состав России двух новых субъектов Федерации: Республики Крым и города Севастополь, а также ратифицировать подготовленный для подписания Договор о вхождении Республики Крым и города Севастополь в Российскую Федерацию. Не сомневаюсь в вашей поддержке!» [15].

Апогеєм риторики В. Путіна щодо України можна вважати статтю «Об историческом единстве русских и украинцев» [18] опубліковану 12 липня 2021 року на сайті адміністрації Президента Російської Федерації. Спростування тверджень цієї публікації не є предметом даного дослідження, тому детально на них ми зупинятися не будемо. Українські фахівці історики Інституту історії України НАН України та Громадський просвітницький проект «Лікбез. Історичний фронт» вже спростували кожен з постулатів Путіна та назвали цю статтю ненауковою. Але показовим є те, що сам президент РФ є одним з найголовніших учасників інформаційного наступу на свідомість українців, робить це відкрито та на офіційному рівні, тож можна зробити висновок, що дезінформація, пропаганда, підміна понять та маніпулювання фактами це складова офіційної політики Москви щодо України. Президент у своїй статті використовує негативно забарвлені терміни, говорячи про українських патріотів: «После погромов, которые прокатились по городам Украины, после ужаса и трагедии 2 мая 2014 года в Одессе, где

украинские неонацисты заживо сожгли людей, устроили новую Хатынь? Такою же расправу последователи бандеровцев готовы были учинить в Крыму, Севастополе, Донецке и Луганске. Они и сейчас не отказываются от подобных планов. Ждут своего часа. Но не дождутся» [18]. Ці слова спрямовані не лише на виправдання анексії Криму та військового стручання на Сході України, Путін ототожнює поняття «бандерівці» та «неонацисти», прагнучи закласти у свідомість українців злочинність та антигуманний характер української влади.

Таким чином, різноманітна джерельна база дає змогу проаналізувати інформаційну війну Російської Федерації проти України починаючи з 2014 року на різних рівнях та з різних точок зору.

РОЗДІЛ 2

ГІБРИДНА ВІЙНА РОСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ: ІНФОРМАЦІЙНИЙ НАСТУП

2.1 Інформаційний супровід анексії Криму

Російська Федерація цілеспрямовано готувала інформаційне підгрунття для свої дій у Криму протягом багатьох років. Можна сказати, що ще від радянських часів ця техніка залишалась актуальною для Росії – Україна та Крим зокрема завжди були у центрі уваги російських ЗМІ та інтернет-видань. Ще до 2014 року широко розповсюдженим явищем була недостовірна інформація про Україну, її політичний курс, вплив США на український уряд та багато інших кліше [44, с. 35]. Усе це можна назвати результативними елементами гібридної війни, апогеєм якої стала анексія АРК Крим у 2014 році.

Становлення Криму як історико-культурного регіону має ряд особливостей, зокрема поліетнічність – на його території проживають представники 125 етнічних груп. Це зумовило особливе становище у діяльності кримських ЗМІ. АРК Крим єдиний регіон у нашій державі, де мовлення велося сімома мовами. У сфері телебачення і радіомовлення діяли 79 телерадіоорганізацій (ТРО), у тому числі 13 телекомпаній ефірного мовлення; 14 FM-радіостанцій; 5 комунальних радіоредакцій проводового мовлення; 4 приватні радіоредакції проводового мовлення; 39 кабельних телерадіокомпаній; 7 ефірно-кабельних телерадіокомпаній [39, с. 26]. Чільне місце у галузі телерадіомовлення посідали державна телерадіокомпанія «Крим» та Чорноморська телерадіокомпанія. Основними мовами мовлення Держтелерадіокомпанії «Крим» були російська, українська та кримськотатарська, але на постійній основі демонструвались передачі мовами національних меншин – грецькою, болгарською, вірменською, німецькою та ін.

Російськомовний контент в кримському інформаційному просторі був присутнім завжди та інколи переважав український та кримськотатарський. Це пояснюється рядом причин – особливостями історичного розвитку регіону, тісними родинними зв'язками місцевого населення з росіянами, недостатньою кількістю змістовних та цікавих кримських ЗМІ. Як результат – відсоткове співвідношення друкованих ЗМІ на півострові виглядало наступним чином: 72 % – російськомовні, 17 % – україномовні, 8 % – кримськотатарськомовні, по 1 % – англомовні, німецькомовні, грецькомовні [50]. Тож немає нічого дивного у тому, що така ситуація сприщила явний світоглядний перекос у кримському суспільстві. Наприклад, за результатами соціологічного опитування 2011 року «80 % кримчан прагнули возз'єднання з Росією, відродження СРСР (79,5 %) і приєднання до Митного союзу (81,0 %)» [39, с. 29].

Не покращувало ситуацію й розміщення у Севастополі військової бази Чорноморського флоту Росії. Це не лише фактор дестабілізації та демонстрація сили, у психології багатьох кримчан російські війська сприймалися як свої, давно присутні у Криму. Ця проблема була і залишається однією з найбільш принципових в українсько-російських відносинах.

Говорячи про початок розгортання російських інформаційних операцій у Криму, варто зазначити, що перші їх системні ознаки з'явилися після перемоги Партії регіонів на парламентських виборах у 2006 році. Вже тоді місцеві кримські масмедіа потрапили у складне становище – їх діяльності почали перешкоджати, дехто навіть говорив про появу цензури.

Однією з особливостей українського інформаційного простору та системи телерадіомовлення зокрема було те, що він розвивався в умовах ідеологічної заангажованості та використовувався для інформаційних війн завжди. Російські спецпроекти у Криму втілювалися шляхом

фінансування певних видань та зміни керівництва, задля просування замовленого контенту в ефір. Те, що від'єднання Криму від України було заздалегідь спланованим актом РФ, підтверджують ряд очевидних фактів, що мали місце задовго до підписання Договору про приєднання Криму до Росії 18 березня 2014 року [39, с. 41].

Інформаційна підготовка населення Криму до анексії розпочалася задовго до 2014 року, найбільш очевидним стає цей процес починаючи з 2006 року. Зокрема, закиди про відокремлення Криму від України лунали з боку депутатів Російської Держдуми К. Затуліна, В. Жириновського, а у 2008 році під час урочистостей з нагоди 225-річчя Чорноморського флоту РФ у м. Севастополі мер Москви Ю. Лужков закликав порушити питання про повернення м. Севастополя до складу Росії, внаслідок чого він був оголошений персоною нон-грата в Україні [54, с. 77].

У цей період на території Криму розпочав активну діяльність так званий «козацький рух». Вона була спрямована на загострення етнічних конфліктів, зокрема треба згадати сутички з представниками кримськотатарського руху у багатьох містах Криму. 9 з офіційно відомих таких «козацьких» об'єднань займалися передусім служінням політичним інтересам певних проросійських політичних сил, що становило пряму загрозу національній безпеці України.

У травні 2008 року під час засідання колегії Держкомтелерадіо, її члени висловили занепокоєння станом дотримання прав на інформаційну свободу у Криму. Розглядаючи питання про стан інформаційного простору АР Крим, колегія зробила висновок, що «територія півострова перебуває під потужним інформаційним впливом сусідніх країн, а також останнім часом проблеми функціонування інформаційного поля Криму та його повноцінного наповнення контентом вітчизняного виробництва поглиблюються і викликають занепокоєння. На території автономії проводяться інформаційно-

психологічні кампанії, які дезінформують суспільство, несуть загрозу територіальній єдності країни, стоять на заваді проведенню державної політики у сфері європейської та євроатлантичної інтеграції» [39, с. 45]. На засіданні також пролунало занепокоєння обмеженням функціонування української мови на півострові, мовне законодавство просто не виконувалося, а кримські журналісти узагалі не володіли українською мовою та відповідно не користувались нею у професійній діяльності.

Процес анексії Криму супроводжувався використанням Росією широкого спектру пропагандистських прийомів та методів навіювання. Вони були опрацьовані, систематизовані та проілюстровані конкретними прикладами з російських масмедіа, зокрема за матеріалами сайту Вести.ру та опубліковані в аналітичній записці «Інформаційні виклики гібридної війни: контент, канали, механізми протидії» у 2016 році [39, с. 8 – 17]. Вести.ру чи не найпопулярніший сайт серед російських інтернет-медіа, він є найбільш цитованим, та безперечно має величезний вплив на суспільну свідомість.

У контексті анексії Криму особливу увагу привертає риторика Путіна щодо цього питання та відносно України загалом. У своїх численних виступах та інтерв'ю він дуже часто повертається до своєї тези про те, що росіяни та українці нібито – «один народ, який штучно роз'єднали» [27].

Відносно ситуації у Криму спочатку Путін не висловлювався категорично та наголошував, що питання про приєднання Криму до Росії не розглядається. Але буквально за кілька тижнів до анексії його думка різко змінилася, він визнав, що це рішення ним прийнято особисто: «Я бы хотел присоединиться к словам благодарности и крымчанам, и севастопольцам за ту позицию, которую они заняли. Более того, я хочу вам сказать, что решения-то мною были приняты окончательные после того, как стало ясно настроение людей» [32, с. 68].

Від повного заперечення російської військової присутності у Криму він досить швидко перейшов до виправдання своїх злочинних дій: «Да, я не скрываю, конечно, это факт, мы никогда его не скрывали: наши вооружённые силы, прямо скажем, блокировали Вооружённые Силы Украины, расквартированные в Крыму. Но не для того, чтобы кого-то заставить идти голосовать, это невозможно сделать, а для того, чтобы не допустить кровопролития, чтобы дать возможность людям выразить своё собственное отношение к тому, как они хотят определить своё будущее и будущее своих детей» [39, с. 20].

У своєму зверненні до Державної Думи 18 бередня 2014 року Путін відкрито закликав підтримати рішення про порушення державного кордону України та здійснення анексії АРК Крим: «Сегодня, основываясь на результатах референдума, который прошёл в Крыму, опираясь на волю народа, вношу в Федеральное Собрание и прошу рассмотреть Конституционный закон о принятии в состав России двух новых субъектов Федерации: Республики Крым и города Севастополь, а также ратифицировать подготовленный для подписания Договор о вхождении Республики Крым и города Севастополь в Российскую Федерацию. Не сомневаюсь в вашей поддержке!» [15].

Після виходу фільму «Крим. Шлях на Батьківщину» (2015 р.) Путін перестав приховувати, що саме він ухвалив рішення про проведення спецоперації, метою якої було захоплення влади в Криму та приєднання його до РФ. Відповідно, його дії можна і треба розцінювати як злочин проти територіальної цілісності України, незалежної держави у центрі Європи. І це не якісь далекі історичні події, це сучасні реалії міжнародних відносин.

Більш глибокий аналіз виступів В. Путіна свідчить, що він добре знайомий з широким спектром технологій пропаганди. До них відносяться:

- технологія емоційного резонансу;

- технологія створення загрози;
- технологія класифікації;
- технологія хибної аналогії;
- технологія констатації факту («Ситуация развернулась таким образом на Украине, что мы вынуждены начать работу по возврату Крыма в состав России, потому что мы не можем бросить эту территорию и людей, которые там проживают, на произвол судьбы под каток националистов» [39, с. 21]);
- технологія рейтингування («Я бы хотел присоединиться к словам благодарности и крымчанам, и севастопольцам за ту позицию, которую они заняли. Более того, я хочу вам сказать, что решения-то мною были приняты окончательные после того, как стало ясно настроение людей, только после проведения первых социологических опросов, прямо скажу, проведённых скрытно, цифры были достаточно близки к реалиям, стало окончательно ясно, что линия поведения нами выбрана правильно» [15]);
- технологія відволікання уваги («Наши партнёры и из Соединённых Штатов, и из европейских стран действовали на Украине грубо, незаконными методами, подтолкнули антигосударственный переворот и создали в нашем понимании угрозу для фундаментальных интересов Российской Федерации, и не только в сфере экономики, но и в сфере безопасности» [39, с. 26]).

Цей перелік не є вичерпним та характеризує лідера Російської Федерації не лише як активного учасника інформаційної війни проти України, а й як ідейного натхненника, адже він висловлює офіційну позицію усієї держави. Західні ЗМІ, зокрема видання *Washington Post*, пишуть з цього приводу так: «Путін створив свою версію реальності, яку він пропагує, щоб дестабілізувати ситуацію в Україні. Він вирішив, що для досягнення його цілей йому потрібен етнолінгвістичний розрив, а потім він розподілив ролі. Тепер його версія цієї історії розігрується на

сотні фронтів і публікується в соціальних мережах – це віртуальна трансляція доказів путінської історії про утиски, переслідування і страху російськомовного населення України. І реальна ситуація не має тут ніякого значення» [50].

Таким чином анексія АР Крим стала можливою завдяки довготривалій інформаційній підготовці підґрунтя для реальних військових дій. Особливість російських інформаційних впливів на півострові полягає у тому, що їх не можна назвати простою пропагандою, російські медіа та президент Путін вишукували такі способи і методи впливу, які б справили глибинний вплив на свідомість та психіку пересічних громадян, аби вони повірили у те, що самі захотіли приєднатися до Росії. У силу об'єктивних та суб'єктивних причин Україна не змогла вчасно протидіяти масованим інформаційним атакам Кремля, тому наразі ситуація з поверненням Криму є невизначеною.

2.3 Інформаційна діяльність терористичних організацій на Сході України

Російська агресія на території Сходу України почалася навесні 2014 року. У цей час проросійські угруповання узяли під контроль адміністративні будівлі у містах Донецької області. Поступово ці події перетворились у повномасштабне військове вторгнення, під час якого збройні підрозділи захопили ряд міст Східної України (Слов'янськ, Краматорськ, Артемівськ).

На цих територіях дуже швидко постали маріонеточні уряди та так звані державні утворення «Донецька народна республіка» та «Луганська народна республіка». У них проведені так звані «референдуми», за результатами яких було проголошено про їх відєднання від України та розпочався процес створення сепаратистських урядів та інших органів управління.

Їх існування забезпечується у тому числі широкомасштабними інформаційними кампаніями, спрямованими на підірвання авторитету української влади та формування у свідомості громадян легітимності самопроголошених республік. Зокрема, це стосується роботи на цих територіях українських телеканалів, які були заборонені як такі, що суперечать ідейному спрямуванню сепаратистів. Так звана рада міністрів ЛНР прийняла постанову про обмеження телевізійного мовлення деяких телеканалів на території республіки, яка наголошувала: «з метою забезпечення національних інтересів ЛНР, враховуючи, що в продукції деяких іноземних засобів масової інформації містяться відомості і матеріали, які заподіюють шкоду національній безпеці, спрямовані на пропаганду війни, а також спричиняють інші порушення законодавства ЛНР, зокрема, здійснення телемовлення на території ЛНР без відповідного дозволу (ліцензії) на мовлення обмежується телевізійне мовлення телеканалів» [50]. Крім того представники самопроголошеної Луганської народної республіки організували профільну інформаційну комісію, метою якої є моніторинг телеконтенту у пошуках українського мовлення. Ключовим завданням цієї комісії стало повне знищення українського телемовлення на території, підконтрольній ЛНР.

На Донеччині за звинуваченнями у «поширенні завідомо неправдивих матеріалів і наклепу» було обмежено або повністю заблоковано доступ населення до десятків українських інтернет-видань. Звісно, замість них тут починають працювати місцеві проросійські канали, зокрема «Оплот-ТВ», «Новоросія-ТВ», «Перший республіканський» і макіївський «Юніон-ТВ» та російські телеканали.

Такі дії були добре продуманими, адже саме завдяки українському телебаченню місцеве населення мало змогу отримувати інформацію про реальне становище на Сході України, про злочини сепаратистів та російську військову присутність у регіоні. Це загрожувало авторитетові нової влади та не сприяло успіху їх діяльності.

Телебачення дійсно є принциповою зброєю під час ведення інформаційної війни, адже, на відміну від інтернет-медіа, воно охоплює одночасно більшу кількість глядачів та призводить до масового ефекту. Професор П. Почепцов вважає сучасну російсько-українську війну «першою смисловою війною у світі» [48, с. 21]. Поняття смислової війни виводить інформаційні війни на рівень образів, візуалізацій та емоцій, що автоматично виключає раціональні знання та логічні роздуми. Тому відеоконтент став вирішальним засобом ведення інформаційної війни, Росія активно використовує постановочні відеоролики про українську армію та «згодовує» їх як достовірні новини масовому глядачу.

Більше того, яскраве відео зі спец ефектами, супроводжується насправді шедевральними текстами для підсилення ефекту. Усе разом справляє шалений вплив пропагандистського характеру на психіку населення та багато в чому з успіхом осідає у підсвідомості. Серед таких інформаційно-лінгвістичних маніпулятивних технік можна назвати наступні:

- розмиття ознак військових: «зелені чоловічки», «ввічливі чоловічки»;
- спроби легітимізації незаконної влади: «народний мер», «народний губернатор», «народна самооборона»;
- штучне нав'язування негативних ознак української влади: «бойовики», «карателі», «каральна операція», «хунта», «самопроголошена київська влада», «самопроголошений прем'єр».

Усі процеси сепаратистського державотворення спрямовувалися офіційною Москвою, не лише військовими та матеріальними засобами, а й за повної інформаційної підтримки. Більше того, інформаційна складова є настільки значною, що Росія залучила до роботи на Сході України фахівців з інформаційно-психологічних операцій. Доведена робота трьох станцій радіоелектронної розвідки збройних сил РФ та

використані спецзасоби для імітації роботи мобільних операторів з метою розсилки про вокативних повідомлень населенню [39, с. 38].

Також сепаратистські інтернет-видання перебувають у повній залежності та контролюються Москвою. Зокрема Донецьке агентство новин ДАН має заборону на відображення будь-яких негативних подій в ДНР, хоча воно позиціонує себе як ілюстратора діяльності сепаратистської влади та соціальних перетворень [23]. Будь-які негаразди та руйнування одразу ж приписують діяльності українських збройних сил та диверсантів, але аж ніяк не самопроголенцям.

Відносно якісних характеристик контенту телеканалів та його пропагандистського спрямування можна сказати, що Росія ставить перед собою кілька завдань – у першу чергу це узаконення новостворених урядів та виправдання їх протиправних дій, деструктуризація образу української нації, надання їй рис атигуманістичного забарвлення, порівняння українців з американцями та європейцями, котрі втратили мораль, людяність та цінності, дискредитація української влади шляхом творення фейкових фото та відеоматеріалів про жорстокість української армії.

Особливе місце в інформаційно-психологічній війні проти України займають інтернет-медіа. Цілий ряд російських інтернет-проектів націоналістичної чи неоімперської спрямованості переорієнтувалися та стали офіційними провідниками сепаратизму, зокрема інформаційне агентство AnnaNews [23]. Запущено цілий ряд веб-ресурсів, які імітують інформаційні агентства, новинні сайти, сайти органів влади «ДНР» та «ЛНР» – сайт «Новороссия» [26], «Новости Донецкой Республики» [20], «Донецкое агентство новостей ДАН» [22], «Донецкая Народная Республика. Официальный сайт» [21] – це сайти-клони донецької групи; луганське угруповання має «Луганский информационный центр» [24] та Официальный сайт правительства Луганской Народной Республики [25].

Якщо проаналізувати контент цих ЗМІ стає очевидне їх пропагандистське спрямування. Наприклад, висвітлюючи політику урядів ДНР та ЛНР замальовується їх ініціативність, рішучість та активність у зовнішньополітичній діяльності. Якщо мова йде про Україну, то обов'язково фабрикуються факти про економічний занепад, анархію та повний безлад у державі, населення завжди голодне, бідне та невдоволене. Міжнародна ситуація також демонструється через призму порушення Україною режиму примирення та Мінських угод. У такому своєрідному «інформаційному котлі» стає можливим нав'язування цих ідей, за принципом «те, що постійно повторюється, врешті стає правдою» [32, с. 61].

Окремо слід охарактеризувати роль в інформаційній війні соціальних мереж. Вони стали зручним засобом для загострення міжнаціональних конфліктів та ескалації війни на Сході України. Численні групи у соціальній мережі «ВКонтакте», присвячені ідеям Антимайдану в різних форматах, стали зручним майданчиком для роботи спеціально навчених осіб, які створювали та розмножували фейкові аккаунти, з яких поливали брудом Україну, Майдан та АТО. Тут же використовувались і славнозвісні боти, які вступали в автоматичні дискусії з дописувачами соцмереж і якщо на початку конфлікту, основним місцем проживання таких аккаунтів була Росія, то з плином часу у цей процес почали долучатися кримчани та мешканці окупованого Сходу. Це є найяскравішим свідченням успіхів інформаційних кампаній Росії.

Соцмережі це найбільш зручний майданчик для розповсюдження фейків, які стали чи не основною зброєю Росії в інформаційній війні проти України. Інформацію у соціальних мережах не перевіряє ніхто, тому саме звідти поповзли в офіційні інтернет-медіа шалені обсяги недостовірної інформації, покликання на дописи у соціальних мережах стало буденним явищем для російської журналістики. Дуже часто

використовуються одіозні або криваві знімки, так званий шок-контент, які навіть до України не мають жодного відношення. Найвідоміші приклади фотофейків:

- фото маленької дівчинки біля вбитої жінки, описуючи його як фото подій на Донбасі (проте це кадр з білорусько-російської стрічки 2010 року «Брестська фортеця»);
- телеканал «Світ 24» показує «біженців з України», які насправді з Косова;
- фото з Боснії видається за жорстокі дії українських військових;
- жінку, яка розповідає про звірства Путіна, показали як таку, що ненавидить «київську хунту»;
- у соціальних мережах активно поширювалася новина про те, що в українському місті Тернопіль нібито проходив мітинг за возз'єднання з Польщею. Але насправді це антиурядовий мітинг у Варшаві;
- трупи мексиканських наркоторговців видають за українських військових;
- розбомблений Белград демонструють як Слов'янськ, який нібито обстріляла українська армія;
- також в соціальних мережах поширювалася інформацію про те, що нібито відомий козак із Євромайдану Михайло Гаврилюк став сепаратистом і зараз воює на Донбасі [39, с. 46].

Отже, інформаційний супровід війни на Сході України настільки масштабний та цілеспрямований, що так звані ЛНР та ДНР у жодному випадку не змогли б організувати його самостійно. До сфер інформаційно-психологічного впливу були залучені телебачення, газети, радіомовлення, мережа інтернет-видань та соціальні мережі. Методи, якими користуються сепаратисти є антигуманними, пропагандистськими та мають на меті не лише утвердити свої злочинні режими на Сході України, а цілеспрямовано дискредитують українську владу,

українських військових, український народ у цілому. Задля досягнення своєї мети вони використовують усі доступні засоби, у тому числі продукування та нав'язування населенню недостовірної інформації, обмеження доступу до українських та закордонних ЗМІ, заборону української мови на офіційному рівні та в закладах освіти.

РОЗЛІЛ 3

ОСОБЛИВОСТІ ВИВЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ВІЙНИ РОСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ НА УРОКАХ ІСТОРІЇ В ШКОЛІ

3.1 Інформаційний аспект агресії Російської Федерації проти України у шкільному курсі історії

За період збройної агресії Російської Федерації проти України виросло покоління школярів, які у старших класах на уроках історії та громадянської освіти вивчають особливості суспільно-політичної ситуації в останні роки. У програми з історії України 1945-2017 рр. (рівень стандарту) у розділ «Творення нової України» внесені відповідні положення змісту, які передбачають, що учні в 11 класі на уроках разом з педагогами обговорюватимуть наступні теми:

- «Окупація та анексія Криму Російською Федерацією»,
- «Агресія Росії проти України. Російсько – українська війна»,
- «Гібридна війна. Бойові дії на сході України»,
- «Антитерористична операція в Донецькій і Луганській областях»,
- «Добровольчі батальйони»,
- «Волонтерський рух»,
- «Реакція світової спільноти на агресію Російської Федерації проти України»,
- «Спроби мирного врегулювання».

Складність вивчення у школі тем, пов'язаних із подіями 2014 – 2019 рр., визначається декількома чинниками: відносно недавні хронологічно події та процеси, які мають оперативно вноситися до шкільних підручників; відсутність єдиної розробленої академічної думки щодо оцінки фактів цих подій; введення понять «гібридна війна»

та «інформаційна війна», які ще недостатньо розроблені у науковій літературі та не мають чіткого визначення; різна оцінка одних і тих же подій у суспільстві, що накладає відбиток на сприйняття вчителем та учнями; проблема балансу між вихованням почуття патріотизму до Батьківщини та армії та між вихованням пацифізму.

Вивчення теми збройного конфлікту неминує виходить за рамки суто хронологічного підходу до переліку військових операцій чи розтлумачення певних термінів, а передбачає потребу говорити про жертв насильства і страждання мирного населення, про героїчне і нице у людській поведінці, порушувати контроверсійні та дразливі теми. Очевидно, що для розмови на таку складну тематику від педагога вимагається чітке розуміння мети та способів вивчення цього навчального матеріалу.

Окрім виконання вимог програми знати фактологічний матеріал, гуманістичним обов'язком учителя є забезпечення такого рівня обговорення проблеми, який спонукатиме учнів до обмірковування ступенів відповідальності кожної людини за збереження людяності у ситуації екстремального насильства, спрямовуватиме підлітків думати та обговорювати теми життєвого вибору у складному становищі, ставлення до життя, розуміння того, що роз'єднує людей і не дає їм можливості продовжувати стосунки, а що, навпаки, сприяє об'єднанню для розв'язання спільних проблем і дозволяє переносити акцент із минулого на майбутнє.

У контексті кожної з тем шкільної програми історії необхідно наголошувати на інформаційній складовій конфлікту, демонструвати на конкретних прикладах пропагандистський характер російських та проросійських ЗМІ, навчити учнів критично ставитися до інформації в інтернет-джерелах, розкрити суть поняття «фейк» та виробити у несформованому учнівському світогляді внутрішні ресурси для фільтрування достовірної та недостовірної інформації.

Ці проблеми в курсі історії недостатньо висвітлені та потребують міждисциплінарного підходу, зокрема ці ж проблеми можна розглядати у курсах української мови та літератури, географії, на уроках громадянської освіти.

Також доречним буде розширити спектр позакласної роботи з проблем сучасної інформаційної агресії Росії проти України – вже розроблені та успішно проводяться тренінги з протидії дезінформації, розвінчування міфів та спростування фейків про Україну у російських мас-медіа та у мережі Інтернет. Також це можуть бути позакласні заходи з історії, практикуми з роботи з недійними джерелами інформації та багато інших видів робіт. Головна наша мета – озброїти нашу молодь знаннями, адже освічена людина мислить більш критично та не так сильно підпадає під методи навіювання та маніпулювання.

3.2 Розробка уроку на тему: «Анексія Криму та агресія Росії проти України: інформаційний аспект»

Тема уроку: «Анексія Криму та агресія Росії проти України: інформаційний аспект»

1. Анексія Криму Російською Федерацією

Розповідь вчителя. Після перемоги Майдану у 2014 році та втечі президента В. Януковича офіційна Москва зрозуміла, що її плани розповсюдити свій політичний вплив на Україну та перетворити її у черговий раз на колонію Росії повністю провалились. Тому й був втілений у життя план анексії Криму під гаслом «Крим завжди був російським» або «Крим наш!».

Метод історичної ретроспективи: *пригадайте та встановіть відповідність між історичним періодом та державним об'єднанням, до складу якого входив Крим (встановіть відповідність)*

сер. XV -1783 р

Кримське ханство

1783-1917 рр

у складі Російської імперії

1917 р	створення КСРР
1921-1954 рр	у складі РРФСР
з 1954 р	у складі України
2014 р	окупація Росією

А тепер згадаємо події 2014 року – як саме відбулася окупація Криму Росією.

Відео «Хронологія супротиву: з чого почалася окупація Криму» (3,35 хв)

Задання до відеоролика:

- 1) *вписати основні події зими-весни 2014 р на Кримському півострові в таблицю*
- 2) *відповісти на питання: окупація чи добра воля кримського народу?*
- 3) *з якою метою російські мас-медіа пропагували ідею «возз'єднання» Криму з Росією?*

дата	подія
26 лютого 2014 р	мітинг біля Верховної Ради Криму
27 лютого 2014 р	Збройними методами узято під контроль приміщення Верховної Ради АРК. Півострів почали наповнювати військові без розпізнавальних знаків, так звані «зелені чоловічки», під якими маскувався спецназ ГРУ РФ. Самопроголошений «голова Ради міністрів АР Крим» Сергій Аксьонов звернувся до Путіна з проханням посприяти у «забезпеченні миру і спокою» на території Криму.
1 березня 2014 р	Президент РФ відправив до Ради Федерації пропозицію про введення російських військ у Крим. Обидві палати Державної думи проголосували за

	введення російських військ на територію України і в Крим зокрема
1 березня 2014 р.	о 17:20 проголосували за введення російських військ на територію України і в Крим зокрема
16 березня 2014 р	псевдореферендум
17 березня 2014р	самопроголошена Верховна Рада АР Крим проголосила «незалежність» півострова з метою його подальшого входження до складу Російської Федерації.
18 березня 2014 р	Держдума Росії прийняла закон про приєднання Криму, який був підписаний Путіним 21 березня

Робота в групах. Вправа «Новини в різних медіа»

- 1 група має підготувати відеосюжет про анексію Криму для новин на російському телебаченні
- 2 група має підготувати відеосюжет про анексію Криму для новин на українському телебаченні
- чому на вашу думку погляди Росії та України на цей факт різні?
- з якою метою Росія використовує засоби масової інформації у війні проти України?

Отже, Крим був анексований Російською Федерацією начебто за результатами волевиявлення самих кримчан, але ця подія не була визнана жодною авторитетною міжнародною організацією – ООН, ОБСЄ, ПАРЄ. Ряд світових лідерів та провідних держав світу засудили дії Мокви та виразили свою позицію у вигляді санкцій проти Росії. Перші з них було прийнято вже 6 березня 2014 року, а саміт великої вісімки 4 червня 2014 року засудив агресію Росії щодо України.

Робота з термінами

- **Анексія Криму** - це військова агресія Росії, спрямована на насильницьке протиправне відторгнення Кримської автономії та

Севастополя від України та їх приєднання до Російської Федерації на правах суб'єкта Російської Федерації, що було здійснено у березні 2014 року.

- **«Зелені чоловічки»** - умовна назва російських окупаційних військ, які висадилися в Криму без розпізнавальних знаків та відзнак на одязі та військовій техніці, які здійснили захоплення і блокування адмінбудівель та стратегічних об'єктів під час російського вторгнення в Україну у 2014 році.

2. Сепаратизм на Сході України та його підтримка з боку Росії.

Розповідь вчителя. Після вищезгаданих подій у Криму почалися переслідування та арешти представників кримськотатарського руху та українських активістів. Це означало, що нова влада носить антидемократичний характер та не визнає елементарні права людини та громадянина. Є багато прикладів зниклих, заарештованих за безпідставними звинуваченнями, суспільство у Криму живе в умовах постійного страху за своє життя. Економічна ситуація у Криму теж значно погіршилася, усі зв'язки з Україною були припинені, а Росія не надто переймалась цими проблемами.

Після Криму настала черга інших територій України. Передусім Москву цікавили східні та південні регіони. Інформаційна пропаганда відродження так званої «Новоросії» на базі південних областей України розгорнулася з небаченою інтенсивністю. Були спроби захопити адміністративні будівлі в Одесі, Миколаєві, Херсоні, Харкові, але у цих містах вдалося вчасно локалізувати дії російських угруповань. Натомість у Луганську та Донецьку – найближчих географічно до Російської Федерації – владу захопили сепаратисти, що поклало початок російському військовому втручанню на Сході України.

Питання. Що таке сепаратизм?

Відповідь. Сепаратизм – практика відокремлення, відділення частини території держави з метою створення нової самостійної (суверенної незалежної) держави або входження до складу іншої держави чи набуття статусу найширшої автономії.

3. Початок антитерористичної операції в Україні. Вторгнення російських військ на Донбас.

Розповідь вчителя. У відповідь на дії терористичних угруповань на Сході України Україна змушена була розпочати Антитерористичну операцію (АТО), яка по суті стала російсько-українською війною.

Робота інфографікою «Хронологія подій АТО 2014 - 2017» (Запишіть ключові події АТО 2014 – 2017 рр, використовуючи інфографіку).

Дії української армії на перших етапах АТО були досить успішними, до серпня 2014 року їй вдалося повернути дві третини територій, що контролювали сепаратисти. Тому Росія розпочала активну фінансову, інформаційну та найголовніше військову підтримку сепаратистів на Сході України. Її військові відкрито воювали на боці так званих ЛНР та ДНР, використовуючи важку техніку та боєприпаси з арсеналу збройних сил Російської Федерації. У цей час президент Путін наголошував, що офіційна Москва не має відношення до дій своїх громадян, що це добровольці у відпустках і техніку цю вони нібито купили власним коштом на чорному ринку. Міжнародна спільнота та Україна не вірили жодному його слову, але довести щось було складно через обмежений доступ на територію окупованих областей України. Пізніше Путін став використовувати так званий «гуманітарний конвой» для інформаційного прикриття постачання сепаратистів зброєю та боєприпасами. У такий спосіб Росія намагається хоча б формально залишатися непричетною до військових дій на Сході України, тож з

цього періоду можна говорити про початок гібридно російсько-української війни.

4. Поняття «гібридна війна»

Доповідь учня. Гібридна війна – відносно нове поняття у світовій міжнародній політиці. Уперше згадується у військових матеріалах Сполучених Штатів Америки та Великобританії на початку ХХІ століття. По суті гібридна війна є процесом підпорядкування певної території засобами інформаційних операцій, кібератак, економічного тиску у поєднанні з класичними військовими діями, що у кілька разів підвищує ефективність останніх.

Гібридна війна поєднує принципово різні типи і способи ведення війни – класичні та неklasичні, які цілеспрямовано застосовуються задля досягнення єдиної політичної мети. У цьому контексті є досить актуальним використання інформаційних засобів впливу на місцеве населення, адже держава-агресор прагне забезпечити собі підтримку на місцевому рівні, тому їй вигідні внутрішні конфлікти в усіх проявах. Зокрема, стосовно ситуації в Україні – Росія активно розпалює мовну ворожнечу, релігійне протистояння, своєрідне цивілізаційне протистояння, коли говорить, що Україна продалась Америці.

Робота над схемою

Розгляньте компоненти гібридної війни та визначте які з них використовує Росія у воєнному конфлікті з Україною? (Рис. 3.1)

Рис. 3.1 Блок-схема «Гібридна війна»

Робота з карикатурою

Проаналізуйте карикатуру та дайте відповідь на питання (Рис. 3.2):

- Які елементи гібридної війни зобразив автор?
- Який елемент гібридної війни є найважливішим? Чому?

Рис. 3.2 Крикатура «Гібридна війна» з офіційного сайту полку «Азов»

5. Поняття «інформаційна війна»

Доповідь учня. Інформаційна війна – використання інформаційних засобів впливу, метою яких є формування у суспільній свідомості необхідної точки зору, громадської думки, прихильності певним політичним ідеям, чи навпаки – розпалювання внутрішньої ворожнечі на користь інформаційного агресора.

Ключовими *завданнями* інформаційної війни Росії проти України є:

1. Деморалізація населення України.
2. Деморалізація особового складу збройних сил та силових відомств, а також спонукування їх до державної зради та роботи на користь ворога.
3. Формування в українському та російському суспільствах спотвореного бачення подій військового втручання Росії на Східну Україну.
4. Створення ілюзії масової підтримки російської армії місцевим населенням.
5. Психологічні прийоми навіювання ідеї зближення з Росією задля формування розколу в українському суспільстві.

У процесі інформаційної агресії Росія використала широкий спектр інформаційних каналів, серед яких:

1. Традиційні ЗМІ.
2. Телерадіомовлення.
3. Інтернет-медіа.
4. Соціальні мережі.

У своїх інформаційних атаках Росія не соромиться використовувати провокативні заяви, гучні заголовки, недостовірну інформацію. Але найбільш активно російські інформаційні ресурси застосовують рейкову інформацію, спеціально створену з метою

розпалити внутрішні конфлікти в українському суспільстві та спотворити образ української армії та України в цілому.

6. Узагальнення нового матеріалу методом мозкового штурму.

7. Домашнє завдання:

Клас ділиться на 4 групи, кожна з яких має знайти по 1 прикладу фейкової інформації у російських мас-медіа та довести їх недостовірність.

ВИСНОВКИ

На сьогоднішній день Україна живе в умовах російсько-української гібридної війни, одним з головних елементів якої є інформаційна війна з боку Російської Федерації.

Інформаційні війни це відносно нове явище, тому погляди на визначення цього поняття дуже сильно відрізняються один від одного. Передусім це пов'язано з використанням певного історичного контексту розробки теорій інформаційних війн. Наприклад, першовідкривачі у дослідженні цієї проблеми – військові та політики США – спрямовують свої дослідження на більш актуальні для Америки кібервійни та дуже часто ототожнюють ці поняття. Але для України та поточного воєнного конфлікту з Росією це визначення не підходить взагалі.

Інформаційна війна Росії проти України – це комплекс заходів інформаційно-психологічного впливу на українське населення, спрямований на нав'язування ідей, вигідних для Росії, пропаганди ідеї братнього російського народу, розпалювання мовного та релігійного конфлікту в Україні, формування негативного образу України на захоплених територіях (Крим, Донецьк, Луганськ), дезінформації населення щодо військового втручання російських збройних сил в Україну та багато іншого. Особливістю інформаційної війни проти України є її довготривалий характер. Хоча сучасні українські дослідження розпочинають відлік інформаційних атак на Україну з 2006 року, є сенс шукати витoki цього процесу набагато раніше. Насправді російська пропаганда на українських землях існувала і за радянських часів, просто на сучасному етапі розвитку інформаційних технологій та доступності інформації вона переверилась на справжню зброю масового знищення.

Сучасну російсько-українську інформаційну війну часто називають смисловою, війною сенсів. Мається на увазі застосування російськими медіа та офіційних осіб техніки підміни понять. Найяскравішими прикладами з них є «зелені чоловічки» як позначення військових, «народна самооборона» для позначення незаконних об'єднань та сепаратизму на Сході України, «возз'єднання Криму з Росією» для виправдання та створення позитивного образу анексії, «каратели» та «неонацисти» відносно українських військових, аби спотворити у населення їх образ та провести підсвідомі паралелі з нацизмом часів Гітлера, «Крим наш!» гасло, яке не лише гіперболізувало успіхи Росії на зовнішньополітичній арені, а спричинило ейфорію всередині російського суспільства з приводу анексії Криму.

Сам процес анексії Криму та збройного вторгнення на територію Східної України не лише супроводжувався інформаційною підтримкою, а навпаки – був підготований інформаційнозадовго до втягнення у життя власне військових операцій. Це свідчить про багаторічне планування та методичну інформаційну підготовку до зазначених подій. Також це демонструє недостатню підготовку України до протидії інформаційній загрозі, про яку було відомо та заявлено на офіційному рівні ще у 2011 році.

Технологічно Росія більш підготована та має значний досвід ведення інформаційних війн та спецоперацій, тому для України є важливим не лише виробити механізми протидії таким кампаніям, а й працювати на випередження будь-яких провокативних заяв та захистити населення від потоку дезінформації. Наразі ці процеси недостатньо впроваджені на державному рівні, ведення просвітницької роботи серед населення фактично зніційоване громадськими організаціями та міжнародними інституціями.

11 березня 2021 року указом Президента України В. Зеленського в Україні було створено Центр протидії дезінформації при РНБО України.

Передбачається, що діяльність цього центру охопить цілий спектр напрямів – робота серед військових, протидія злочинності та корупції, контроль за інформаційними загрозами у галузі зовнішньої та внутрішньої політики, економічна, екологічна діяльність, заходи у соціальній сфері та науково-технологічний розвиток та моніторинг. Як заявляють офіційні представники РНБО все ж таки центральною проблемою у діяльності Центру протидії дезінформації стане протидія поширенню недостовірної інформації в інтернет-медіа та рейкової інформації у ЗМІ. Завдання центру лише тільки виявлення такої інформації, а подальші дії та реакція на неї вже не входить до його повноважень. У будь-якому разі створення такого центру є надзвичайно важливим в умовах ведення активної інформаційної війни Росії проти України. Хоча цей орган організовано з великим запізненням та поки що незрозумілі механізми протидії дезінформації, є надії на результативність його роботи.

У шкільному курсі історії маємо не лише донести до учнів фактичний матеріал з теми «Анексія Криму та агресія Росії проти України», а й показати справжню суть гібридної війни. Відкриті військові дії є лише одним з багатьох її складників, адже ворог усе більше надає перевагу інформаційним методам ведення боротьби, яка є більш ефективною та дає більш тривалий результат. Українська молодь має розуміти різницю між достовірною інформацією та фейком, уміти ставитися критично до інформації у інтернет-виданнях та соціальних мережах, уміти протидіяти навіюванню та пропагандистським методам ведення інформаційної війни. Тому, вважаємо доцільним говорити про інформаційну війну не лише на уроках історії, а й на інших, а також проводити регулярні позакласні, виховні заходи та тренінги з розпізнавання та протидії фейкам.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

Джерела

1. Антон, боєць батальйону «Донбас». *Усна історія російсько-української війни (2014-2018 роки) / за ред. В. В. Мороко. Випуск 4.* Київ: К.І.С., 2018. С. 355 – 375.
2. Болтян Олександр. Я був у Києві, а кримські ЗМІ в цей час «затримували» мене у Криму. *Люди «сірої зони». Свідки російської анексії Криму 2014 року / упоряд. та вступ Андрієвська А., Халімон О.* Київ: К.І.С., 2018. С. 79 – 81.
3. Володимир (співробітник МНС). *Усна історія російсько-української війни (2014-2016 роки) / ред. В. Мільчева та В. Мороко. Вип. 3.* Київ, 2017. С. 50 – 66.
4. Закон України «Про державну службу спеціального зв'язку та захисту Інформації України». URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/3475-15> (дата звернення: 26.09.2021)
5. Закон України «Про доступ до публічної інформації». URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2939-17> (дата звернення: 26.09.2021)
6. Закон України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні». *Інформаційне законодавство: збірник законодавчих актів у 6 томах / за ред. Ю.С.Шемшученка. Т. 1.* К.: ТОВ «Юридична думка», 2005. С. 29 – 43.
7. Закон України «Про інформаційні агентства». *Інформаційне законодавство: збірник законодавчих актів у 6 томах / за ред. Ю.С.Шемшученка. Т. 1.* К.: ТОВ «Юридична думка», 2005. С. 73 – 82.

8. Закон України «Про інформацію». *Інформаційне законодавство: збірник законодавчих актів у 6 томах / за ред. Ю.С.Шемшученка. Т. 1. К.: ТОВ «Юридична думка», 2005. С. 9 – 28.*
9. Закон України «Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації» *Інформаційне законодавство: збірник законодавчих актів у 6 томах / за ред. Ю.С.Шемшученка. Т. 1. К.: ТОВ «Юридична думка», 2005. С. 166 – 176.*
10. Закон України «Про телебачення та радіомовлення». *Інформаційне законодавство: збірник законодавчих актів у 6 томах / за ред. Ю.С.Шемшученка. Т. 1. К.: ТОВ «Юридична думка», 2005. С. 44 – 69.*
11. Ілля (переселенець). *Усна історія російсько-української війни (2014-2016 роки) / ред. В. Мільчева та В. Мороко. Вип. 3. Київ, 2017. С. 91 – 118.*
12. Ісмаїлов Ісмаїл. На вулицях були листівки, що ми — зрадники Криму. *Люди «сірої зони». Свідки російської анексії Криму 2014 року / упоряд. та вступ Андрієвська А., Халімон О. Київ: К.І.С., 2018. С. 24 – 26.*
13. Кирило. *Усна історія російсько-української війни (2014-2016 роки) / ред. Г. Васильчука та В. Мороко. Вип. 2. Київ, 2016. С. 88 – 103.*
14. Михайло (волонтер). *Усна історія російсько-української війни (2014-2015 роки) / за ред. В. Мороко. Вип. 1. Київ: К.І.С., 2015. С. 155 – 170.*
15. Обращение Президента Российской Федерации (18 марта 2014 года). URL: <http://www.kremlin.ru/events/president/news/20603> (дата звернення: 02.10.2021)
16. Ольга (прізвище приховано з міркувань безпеки). Під час окупації Криму в школі перестали розмовляти українською. *Люди «сірої*

зони». *Свідки російської анексії Криму 2014 року / упоряд. та вступ Андрієвська А., Халімон О.* Київ: К.І.С., 2018. С. 60 – 61.

17. Павло. *Усна історія російсько-української війни (2014-2016 роки) / ред. Г. Васильчука та В. Мороко. Вип. 2.* Київ, 2016. С. 346 – 354.
18. Путин В. Об историческом единстве русских и украинцев. URL: <http://kremlin.ru/events/president/news/66181> (дата звернення: 02.10.2021)
19. Сергій. *Усна історія російсько-української війни (2014-2016 роки) / ред. Г. Васильчука та В. Мороко. Вип. 2.* Київ, 2016. С. 272 – 302.
20. Юлія, командир медико-тактичного корпусу УДА. *Усна історія російсько-української війни (2014-2018 роки) / за ред. В. В. Мороко. Випуск 4.* Київ: К.І.С., 2018. С. 152 – 209.

Інтернет-видання

21. Новости Донецкой Республики URL: www.dnr-news.com
22. Донецкая Народная Республика. Официальный сайт. URL: <https://dnronline.su/>
23. Донецкое агентство новостей ДАН URL: <https://dan-news.info/>
24. Информационное агенство AnnaNews <https://anna-news.info/>
25. Луганский информационный центр <https://lug-info.com/>
26. Официальный сайт правительства Луганской Народной Республики <https://sovminlnr.ru/>
27. Сайт «Новороссия» URL: www.novorosia.ru

Відеоматеріали

28. 20 вопросов Владимиру Путину. Путин об Украине. URL: https://www.youtube.com/watch?v=R3Yx5u85sYM&list=PL4ElaB8TYHGX4uWnOisonz1BgjovU5Riq&ab_channel=TASS
29. Одинадцате засідання міжнародного дискусійного клубу «Валдай» URL: https://www.youtube.com/watch?v=JKhtgXzoRhE&ab_channel=%D0%9C%D0%B8%D1%8024

Література

30. Бакалинський О.О. Інформаційний “бліцкриг”. *Правова інформатика*. 2014. № 2(42). С. 9-12.
31. Войтович Н. О. Сучасна інформаційна війна: Росія проти України. *Обрії друкарства*. 2014. №1. С. 69-78. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/obdr_2014_1_9 (дата звернення 12.09.2021)
32. Головченко В. Гібридна війна Росії проти України: історико-політичне дослідження. К.: Ніка-Центр, 2016. 184 с.
33. Горбань Ю. О. Інформаційна війна проти України та засоби її ведення. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України*. 2015. Вип. 1. с. 136–141.
34. Дорошкевич А.С. Гібридна війна в інформаційному суспільстві. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. 2015. № 2(25). С.21-28.
35. Еляшевська Н. Ф. Вразливість України до інформаційної війни. *Теле- та радіожурналістика*. Львів, 2015. Вип. 14. с.165 – 169.
36. Житарюк М. Інформаційно-психологічна складова агресії РФ проти України й Заходу (2014–2020 рр.) та способи протистояння. *Український інформаційний простір*. 2020. - №1. - С. 51-70. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ukrinfsp_2020_1_7 (дата звернення: 19.09.2021)
37. Зеленін В.В. По той бік правди: нейролінгвістичне програмування як зброя інформаційно-пропагандистської війни. Вінниця: Віндрук, 2014. 384 с.
38. Зубарева М. А. Аналіз інформаційної війни між Росією та Україною в інформаційному суспільстві. *Інформаційне суспільство*. 2015. Вип. 21. С. 6 – 17.
39. Інформаційні виклики гібридної війни: контент, канали, механізми протидії: аналіт. доп. / за ред. А. Баровської. К.: НІСД, 2016. 109 с.

40. Курбан О. В. Сучасні інформаційні війни в соціальних онлайн-мережах. *Інформаційне суспільство*. 2016. Вип. 23. С. 85-90.
41. Левченко О.В. Проблеми і шляхи формування системи інформаційної безпеки держави. *Збірник наук. праць Харківського університету Повітряних Сил*. 2014. Вип. 2(39). С. 166-168.
42. Лизанчук В. Російська інформаційно-психологічна війна проти України: мета і завдання, методи і форми. *Теле- та радіожурналістика*. 2017. Випуск 16. С. 102 – 121.
43. Литвиненко О.В. Інформаційні впливи та операції. К.: ВКФ. Сатсанга, 2003. 240 с.
44. Ліпкан В.А. Сучасний зміст інформаційних операцій проти України. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. Випуск 102 (Частина І), 2011. С. 34 – 43.
45. Офіцинський Ю. Р. Російська агресія на Донбасі в сучасній українській історіографії. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Історичні науки*. 2017. № 6. С. 128-135.
46. Павлишин О. Інформаційна війна нескінченності: інтерв'ю з Пітером Померанцевим. URL: <https://kunsht.com.ua/piter-pomerancev/> (дата звернення 10.10.2021)
47. Парфенюк І. М. Стратегічні та стандартні інформаційні війни в Україні (на прикладі інформаційної агресії РФ). *Український інформаційний простір*. К., 2014. №2. С. 298 – 305.
48. Почепцов Г. Г. Сміслові та інформаційні війни. *Інформаційне суспільство*. 2013. Вип. 18. С. 21-27.
49. Почепцов Г. Г. Сучасні інформаційні війни. К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2015. 497 с
50. Присяжнюк Д.М. Застосування маніпулятивних технологій з боку Росії в ЗМІ України (на прикладі Криму). URL: <http://vuzlib.com/content/view/1108/23> (дата звернення 06.09.2021)

51. Семен Н. Ф. Заголовки російських Інтернет-ресурсів у матеріалах про події в Україні в контексті інформаційної агресії. *Інформаційне суспільство*. 2016. №23. с. 44 – 47.
52. Семен Н. Ф. Засоби протидії інформаційній агресії в українському інтернет-просторі. *Перспективні напрямки дослідження українського медійного контенту*. К.: Інститут журналістики. 2016. с. 231–234.
53. Семен Н. Ф. Основні методи пропаганди на російських інтернетресурсах як головний чинник інформаційної агресії з боку Російської Федерації (на прикладі російських інтернет-ресурсів «Российский диалог» і «Правда.Ру» за 2014 – 2015 рр.) *«Регіональні ЗМІ України: історія, сучасний стан та перспективи розвитку»*, Старобільськ ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2017. с. 198 – 202.
54. Смола Л. Є. Інформаційна війна Росії: особливості, інструменти та об'єкти впливу. *Наукові записки Інституту журналістики*. 2015. Т. 61. С. 77-83.
55. Феськов І. В. Основні методи ведення гібридної війни в сучасному інформаційному суспільстві. *Актуальні проблеми політики*. Одеса: Фенікс, 2016. Вип. 58. С. 66-76.
56. Хорошко В., Хохлачова Ю. Інформаційна війна. ЗМІ як інструмент інформаційного впливу на суспільство. // *Інформаційна безпека*. 2016. № 22 (3). С. 283 – 288.
57. Шевчук П. Інформаційно-психологічна війна Росії проти України: як їй протидіяти. *Науковий вісник «Демократичне врядування»*. 2014. Вип. 13. URL: <http://lvivacademy.com/visnik13/fail/Shevchuk.pdf> (дата звернення 17.08.2021)

ДОДАТКИ ДОДАТОК А

КОДЕКС АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ ХЕРСОНЬСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Я, Белінгус Ілля Валентинович,
учасник(ця) освітнього процесу Херсонського державного університету, **УСВІДОМЛЮЮ**, що академічна доброчесність – це фундаментальна етична цінність усієї академічної спільноти світу.

ЗАЯВЛЯЮ, що у своїй освітній і науковій діяльності **ЗОБОВ'ЯЗУЮСЯ**:

- дотримуватися:
  - вимог законодавства України та внутрішніх нормативних документів університету, зокрема Статуту Університету;
  - принципів та правил академічної доброчесності;
  - нульової толерантності до академічного плагіату;
  - моральних норм та правил етичної поведінки;
  - толерантного ставлення до інших;
  - дотримуватися високого рівня культури спілкування;
- надавати згоду на:
  - безпосередню перевірку курсових, кваліфікаційних робіт тощо на ознаки наявності академічного плагіату за допомогою спеціалізованих програмних продуктів;
  - оброблення, збереження й розміщення кваліфікаційних робіт у відкритому доступі в інституційному репозитарії;
  - використання робіт для перевірки на ознаки наявності академічного плагіату в інших роботах виключно з метою виявлення можливих ознак академічного плагіату;
- самостійно виконувати навчальні завдання, завдання поточного й підсумкового контролю результатів навчання;
  - надавати достовірну інформацію щодо результатів власної навчальної (наукової, творчої) діяльності, використаних методик досліджень та джерел інформації;
  - не використовувати результати досліджень інших авторів без використання покликань на їхню роботу;
  - своєю діяльністю сприяти збереженню та примноженню традицій університету, формуванню його позитивного іміджу;
  - не чинити правопорушень і не сприяти їхньому скоєнню іншими особами;
  - підтримувати атмосферу довіри, взаємної відповідальності та співпраці в освітньому середовищі;
  - поважати честь, гідність та особисту недоторканність особи, незважаючи на її стать, вік, матеріальний стан, соціальне становище, расову належність, релігійні й політичні переконання;
  - не дискримінувати людей на підставі академічного статусу, а також за національною, расовою, статевою чи іншою належністю;
  - відповідально ставитися до своїх обов'язків, вчасно та сумлінно виконувати необхідні навчальні та науково-дослідницькі завдання;
  - запобігати виникненню у своїй діяльності конфлікту інтересів, зокрема не використовувати службових і родинних зв'язків з метою отримання нечесної переваги в навчальній, науковій і трудовій діяльності;
  - не брати участі в будь-якій діяльності, пов'язаній із обманом, нечесністю, списуванням, фабрикацією;
  - не підроблювати документи;
  - не поширювати неправдиву та компрометуючу інформацію про інших здобувачів вищої освіти, викладачів і співробітників;
  - не отримувати і не пропонувати винагород за несправедливе отримання будь-яких переваг або здійснення впливу на зміну отриманої академічної оцінки;
  - не залякувати й не проявляти агресії та насильства проти інших, сексуальні домагання;
  - не завдавати шкоди матеріальним цінностям, матеріально-технічній базі університету та особистій власності інших студентів та/або працівників;
  - не використовувати без дозволу ректорату (деканату) символіки університету в заходах, не пов'язаних з діяльністю університету;
  - не здійснювати і не заохочувати будь-яких спроб, спрямованих на те, щоб за допомогою нечесних і негідних методів досягати власних корисних цілей;
  - не завдавати загрози власному здоров'ю або безпеці іншим студентам та/або працівникам.

УСВІДОМЛЮЮ, що відповідно до чинного законодавства у разі недотримання Кодексу академічної доброчесності буду нести академічну та/або інші види відповідальності й до мене можуть бути застосовані заходи дисциплінарного характеру за порушення принципів академічної доброчесності.

08.10.2021р.
(дата)

(підпис)

Ілля Белінгус
(ім'я, прізвище)

ДОДАТОК Б

Маніпулятивні прийоми РФ

[39, с. 90 – 105]

<i>Технологія</i>	<i>Приклади</i>
Анонімний авторитет	<p>«Возле Славянска размещен 11-тысячный корпус украинских силовиков. Там же находятся 400 танков и БТР и даже реактивные системы залпового огня «Град» и «Смерч» украинской армии. Такие данные приводят в российском Министерстве обороны, источник в котором заявил, что «скопление танков и артиллерии с военной точки зрения не поддается никакому объяснению. Все это смахивает не на полицейскую спецоперацию, а на создание реальной войсковой группировки с целью стереть с лица земли город со всеми его жителями. Безусловно, такая концентрация войск в одном районе несопоставима с потенциалом сил самообороны». «Опасаясь новых масштабных выступлений, все внимание майданной власти по-прежнему приковано к Донецку и Луганску. Турчинов признал полный провал так называемой антитеррористической операции и приказывает любой ценой восстановить контроль над бунтующим юго-востоком непременно до 3 мая. Об этом на условиях анонимности журналистам рассказал источник в украинском Генштабе».</p>
«Буденна розповідь»	<p>«Один из крупнейших украинских заводов – «Турбоатом», чьи страницы истории и сегодня пишут по-русски, – до сих пор работает в три смены. Здесь выпускают мощнейшие турбины для атомных и гидроэлектростанций. «Россия на «Турбоатоме» много заказов размещает», – подчеркнул один из работников предприятия. Шесть тысяч сотрудников. Средняя зарплата – семь тысяч гривен. Тесные связи с Россией. Повод для протестов – один. «Нам не нужен Майдан! Нам нужен Таможенный союз с Россией, Белоруссией и Казахстаном», – говорят на предприятии.» Вы посмотрите вокруг – завод работает, значит, работает город, есть достаток в семье. Кто захочет этот достаток поломать? Можно все сломать, а потом что?» – задается вопросом сотрудник «Турбоатома» Владислав Олейник...» «У нас нет баррикад — мы работаем. Нам некогда на баррикады идти. Это на Майдане бездельники сидят. У нас – скотина, ее надо кормить, поить, доить», – сказала бригадир фермерского хозяйства Валентина Резюкина...» «Говорят, что они – глас народа, а мы – бандиты, которые работают за деньги. Но мы никому ничего не пытаемся доказать. Мы просто хотим, чтобы в стране были порядок и спокойствие», – отметил старший тренер клуба Сергей Гринько...» «Надо будет отстаивать свободу, будем отстаивать. Думаю, сразу уедут</p>

	<p>домой. Мы их проводим», – сказал боец «Оплота» Евгений Фоменко». «Харьковскую эстафету подхватил весь юго-восток. Мобильные отряды ополченцев и митинги антифа – во всех городах. «Стоп, Майдан» – это уже не просто слоган. В Крыму местные депутаты требуют восстановления конституционного порядка, иначе грозят обратиться за помощью к соседям. В Запорожье бороться с неонацистами решили их же методами: чучело Бандеры – символа украинского неонацизма – сожгли за несколько секунд». «Собравшиеся выражают общее мнение: «Нам надоели двойные американские стандарты. Они признают легитимным любой военный переворот и не признают легитимность референдума». «Все-таки Крым – это исконно русская земля, хотелось бы, чтобы наши дети и внуки могли ездить туда спокойно. Главное, чтобы не было войны», – придерживаются единой точки зрения участники митинга».</p>
<i>«Тримай злодія»</i>	<p>«Именно радикализация действий Киева заставила и Крым принимать решения быстрее и четче. Референдум уже через неделю, и вопросы на нем конкретнее: широкая автономия или воссоединение с Россией. И это редкий политический результат, которого блестяще добились самозванцы в Киеве. Что бы ни решил референдум, Крым, как любят выражаться американцы, уже никогда не станет прежним».</p>
<i>Емоційний резонанс</i>	<p>«Украина замерла в двух шагах от дефолта». «Споры, угрозы, обвинения все громче. В ход идут кулаки. Жертв нет. Но побоище в Симферополе – это то, о чем сегодня говорил, пожалуй, весь Крым, которому неонацисты из Киева и Западной Украины уже пригрозили своим десантом».</p>
<i>Эффект ореола</i>	<p>«26 февраля 2014г. в Крыму побывала делегация единорогов во главе с лидером фракции Владимиром Васильевым. В нее вошли Ирина Роднина, Николай Валуйев, Валентина Терешкова и Дмитрий Савельев. Регион также посетил лидер «Справедливой России» Сергей Миронов. В Украину, по информации издания, выехали и представители КПРФ, в частности, глава парламентского комитета по обороне Владимир Комоедов».</p>
<i>Эффект первинності (першості)</i>	<p>«С просьбой противостоять «интервенции американских и натовских войск» к президенту РФ Владимиру Путину обратился депутат севастопольского горсовета Сергей Смольянинов. Соответствующий сбор подписей инициирован в городской социальной сети «Севастопольское вече». «Братский народ нуждается в военной или иной помощи для сохранения суверенитета государства и отстаивания прав всех регионов», – цитирует этот документ новостной портал «Крымские новости». Подписавшиеся указывают, что «развития страны не должно проходить под давлением и контролем американского и европейского правительства, а порядок в Украине будет достигнут в союзе с Россией». «Россия поможет Украине: оппозиционеры все равно недовольны». «Сколь громко бы ни звучали заявления из Киева о единой и неделимой Украине, граница по перешейку,</p>

	<p>де-факто, уже пролегла. Здесь у озера Сиваш не только воинские части, но и украинские пограничники, которые проверяют паспорта и содержимое автомобилей. Так дело может дойти и до въездных виз... Но Крым с каждым днем все больше напоминает государственное образование».</p>
<p><i>Ефект присутності</i></p>	<p>«Севастопольцы спрашивают, что будет с русским языком в регионе... Горожане выставили пикеты и у украинских воинских частей. На всякий случай... Каждый вечер город бурлит...» Мы, севастопольцы, просто не хотим, чтобы наш город превратили в «территорию» и «население». Мы хотим сохранить город, православную церковь, все эти памятники, которые нам очень дороги», – рассказывает жительница города-героя Татьяна Ключева» «Площади городов в Крыму окрашены в цвета флагов России и автономной республики. Десятки тысяч человек вышли на улицы. О воссоединении с Россией здесь говорят: «Крым идет домой». «Мы счастливы. Исполнилась мечта. Мы всегда были Россией», — отметили местные жители». «Черкасская область. Горят пассажирские автобусы, направлявшиеся в Крым. Людей, мужчин и женщин, выволокли на улицу, избивали палками. Заставили лежать на земле друг на друге, ходить на корточках, петь гимн Украины. Издевались над безоружными так называемые герои Майдана. Автобусы с разбитыми окнами и фарами привезли в Симферополь раненых, словно с войны. Очевидцы заявили об убийстве семи крымчан в ту ночь. Прокуратура Украины дела возбуждать не стала – герои Майдана и их оппоненты для национального правосудия имеют разную ценность»</p>
<p><i>Використання медіатора</i></p>	<p>«Поддержка Россией украинской власти означает и автоматическое признание территориальной целостности Украины, что, впрочем, не отменяет принципов народной дипломатии и поддержку наших соотечественников за рубежом. Однако в большой политике нет места для эмоций. Следует понимать, что в той мути, которую сейчас поднимают волны политической бури на Украине, сложно разглядеть дно для следующего уверенного шага. Это осознают и в Киеве, и в Симферополе, и в Москве. И если учесть, что российское руководство действует тут в высшей степени взвешенно, ее открытая протекция Крыму, в данной ситуации, вряд ли будет способствовать стабилизации обстановки, считает главный редактор журнала «Россия в глобальной политике», политолог Федор Лукьянов». «Крым, Луганск, Одесса и Донецк объединились против радикалов. В большинстве регионов восточной Украины жители выходят на митинги в поддержку власти. Люди требуют принять жесткие меры против радикалов. В стремлении отстоять свои земли от атаки экстремистов объединились Крым, Луганск, Одесса и Донецк. О противостоянии рассказал мэр Харькова Геннадий Кернес». «Юго-восточные области Украины, а также автономная республика Крым и Севастополь объявили о готовности взять на себя всю полноту власти вплоть до обеспечения конституционного порядка в Киеве. О</p>

сложившейся ситуации рассказал в интервью телеканалу «Россия 24» специалист Российского института стратегических исследований Эдуард Попов». «Мирный Крым стабилен, многонационален, в котором все люди живут нормально. Если Украина не будет выступать угнетателем русских, как на сегодняшний день, и не будут вносить дурацкие русофобские законы, то у нас будет все нормально, все спокойно», – пояснил лидер партии «Русское единство» Сергей Аксенов». «Лидер партии «Справедливая Россия» Сергей Миронов высказывает свое мнение о событиях в Крыму. Миронов: Россия должна защитить русских в Крыму». «Петр Симоненко: украинские «европейские ценности» – в масках и с дубинками». «Михаил Чечетов: украинские политики чиркают спичкой возле бочки с порохом». «Олег Царев: Майдан – это хаос».

«Хочется процитировать вашего ближайшего соратника, главу парламента Константинова, который накануне был в Москве и сказал очень примечательную фразу. «Для нас сегодня, конечно, очевидно, что та страна, в которой мы жили, которую мы любили, в которой прожили долгие годы, были ей преданы до конца, исчезла. Речь, понятно, идет об Украине». «Председатель Совета Федерации Валентина Матвиенко призвала международное сообщество отказаться от двойных стандартов и дать народу Крыма право на самоопределение. «Принять решение о референдуме – это суверенное право законно избранного легитимного парламента Крыма, что они и сделали, – сказала спикер верхней палаты российского парламента. – Право на самоопределение еще никто не отменял. Руководство Крыма понимает всю ответственность, чтобы референдум прошел в соответствии со всеми международными требованиями, был прозрачным и легитимным». «Абсолютное большинство граждан России с воодушевлением и гордостью воспринимают решения принятые Верховным Советом Крыма», – подчеркнул вице-спикер от «Единой России» Сергей Железняк. Госдума решительно высказалась в поддержку крымчан в трудный для них период, когда в Киеве пришел к власти Майдан, отметил вице-спикер Госдумы, лидер фракции «Единая Россия» Владимир Васильев». «Более радостной информации у нас не было с 45 года, – оценил ситуацию с крымским референдумом лидер фракции ЛДПР Владимир Жириновский. – Я хочу вас заверить – все будет так, как захочет народ Крыма. Никто не дрогнет. У вас никаких сомнений не должно быть. Люди на руках вас будут носить. Ваши имена будут вписаны в историю Крыма». «Известный режиссер Е.Кустурица рассказывает о своей оценке событий на Украине. Он один из первых решил поддержать Россию. Захват власти на Украине он сравнивает с югославским сценарием. Майдан, по его мнению, – голливудский, американский сценарий. Польшающие шины, люди с дубинками, снайперы – все это заранее

	<p>спланированное кино. «То, что сейчас происходит на Украине – это большая-большая сцена, в которой сейчас практикуются различные техники производства кино». «Лукашенко считает Крым частью России». «Лидер французского Национального фронта Марин Ле Пен заявила, что признает референдум, состоявшийся в Крыму, вполне законным. По ее мнению, результаты голосования о статусе Крыма «не вызывают никаких споров». «Немецкий журналист Фолькер Бройтигам написал открытое послание Владимиру Путину. Немец пишет, что большинство его сограждан не хотят конфронтации с Россией и поддерживают действия Путина. Текст данного письма был опубликован на сайте немецкого издания NRHZ (Neue Rheinische Zeitung, «Новая рейнская газета»). Автор послания пишет, что одобряет действия России в Крыму и ни в коем случае не хочет «рыть яму между Россией и Западом». Фолькер Бройтигам считает, что американское правительство всеми силами старается превратить протестные настроения граждан Украины в инструмент для выполнения своих геополитических задач. «Отделение Крыма от Украины – это оборонительное мероприятие и своеобразный предупреждающий знак: вот черта, пересекать которую нельзя ни в коем случае. Уважаемый господин президент! Америке не удастся осуществить раскол Европы», – обращается к Путину немецкий журналист. Свою солидарность с позицией Фолькера Бройтигама выразили 200 немцев. Среди них оказались учителя, библиотекари, юристы, врачи, кинорежиссеры, правозащитники, а также журналисты таких изданий, как Aachener Zeitung, Neue Rheinische Zeitung и Friedens Journal». «Бесспорной исторической справедливостью считают возвращение Крыма в Россию представители дома Романовых». «Атаман Кубанского казачьего войска Николай Долуда выразил готовность поддержать русскоязычное население Крыма. Мы, казаки Кубанского казачьего войска, не можем спокойно смотреть, как на Украине унижают русскую культуру, искусственно насаждают русофобию и поднимают новую волну гонений и преследований всех, кто говорит и мыслит по-русски, – заявил он». «Это естественное и нормальное желание обезопасить тебя, – уверен глава фракции КПРФ в Думе Геннадий Зюганов. – Все нормальные люди прекрасно понимают, что если та группировка, которая оккупировала Киев, появится в Крыму, война будет неизбежна».</p>
<p><i>Класифікатори</i></p>	<p>«В Виннице митингующие штурмом взяли облсовет в тот момент, когда там шло внеочередное заседание. Двери просто выломали. Несколько милиционеров, пытавшихся сдержать толпу, получили травмы. Депутаты, которых три часа держали в заложниках, потом расскажут: радикально настроенные молодые люди были хорошо оснащены для боевых действий и никак не походили на простых горожан. А глава администрации области Иван Мовчан через несколько</p>

часов опровергнет новость о своей собственной отставке. Областную администрацию захватили и в Полтаве. В здании выбиты стекла. Митингующие провозгласили Народную Раду и потребовали отставки главы региона Александра Удовиченко. Почти то же самое произошло и в Чернигове: захватившие здание экстремисты требуют отставки губернатора. МВД Украины, как и в других областях, возбудило уголовное дело по факту нападения на облгосадминистрацию. Похожие ситуации – во Львове, Житомире, Ровно, Черновцах, Ивано-Франковске, Тернополе, Хмельницком и Луцке. Экстремисты орудуют в западной и центральной частях страны, в то время как в восточных регионах сотни тысяч украинцев выходят на митинги в поддержку действующей власти». «Наши русскоязычные братья на Украине нуждаются в помощи. Мы должны их поддержать, для начала дав российское гражданство по упрощенной процедуре». «Мы всегда готовы подставить свое плечо братскому народу и будем защищать его интересы до тех пор, пока в этом будет необходимость. Мы сделаем все, чтобы сохранить наши общие ценности и традиции великого славянского народа». «Накануне в Крым сообщили, что сюда едет обещанный националистами «поезд дружбы» – сотни боевиков с опытом уличных боев. «Люди готовы поддержать новое правительство и продолжают Классификатори «В Виннице митингующие штурмом взяли облсовет в тот момент, когда там шло внеочередное заседание. Двери просто выломали. Несколько милиционеров, пытавшихся сдержать толпу, получили травмы. Депутаты, которых три часа держали в заложниках, потом расскажут: радикально настроенные молодые люди были хорошо оснащены для боевых действий и никак не походили на простых горожан. А глава администрации области Иван Мовчан через несколько часов опровергнет новость о своей собственной отставке. Областную администрацию захватили и в Полтаве. В здании выбиты стекла. Митингующие провозгласили Народную Раду и потребовали отставки главы региона Александра Удовиченко. Почти то же самое произошло и в Чернигове: захватившие здание экстремисты требуют отставки губернатора. МВД Украины, как и в других областях, возбудило уголовное дело по факту нападения на облгосадминистрацию. Похожие ситуации – во Львове, Житомире, Ровно, Черновцах, Ивано-Франковске, Тернополе, Хмельницком и Луцке. Экстремисты орудуют в западной и центральной частях страны, в то время как в восточных регионах сотни тысяч украинцев выходят на митинги в поддержку действующей власти». «Наши русскоязычные братья на Украине нуждаются в помощи. Мы должны их поддержать, для начала дав российское гражданство по упрощенной процедуре». «Мы всегда готовы подставить свое плечо братскому народу и будем защищать его интересы до тех пор, пока в этом будет необходимость. Мы сделаем все, чтобы сохранить наши общие ценности и традиции великого

	<p>славянского народа». «Накануне в Крым сообщили, что сюда едет обещанный националистами «поезд дружбы» – сотни боевиков с опытом уличных боев. «Люди готовы поддержать новое правительство и продолжают</p>
<p><i>Коментарі</i></p>	<p>«Украина находится в объективно сложном положении», – начал свой ответ президент. «Мы должны поддержать украинский народ в этой ситуации, это главная причина в принятом решении», – продолжил Путин, отметив, что Россия, несмотря ни на что, по-прежнему считает украинский народ «братским народом». Это решение в интересах украинского народа, подчеркнул Путин, а не в интересах каких-то групп. Президент объяснил: Москва не против сотрудничества Киева с Евросоюзом. Но при этом России придется защищать свою экономику. Например, закрывать рынок сбыта для украинского машиностроения. А эта продукция – достигает почти трети от всех поставок в нашу страну». «Тем не менее, та взвешенная политика, которую проводит российское руководство в отношении происходящих на Украине событий, по признанию политологов, в настоящее время является единственно правильной...». «Управляемость страны, вежливо говоря, не очень высока... Фактическая капитуляция органов правопорядка и наделение лаврами победителей незаконных вооруженных формирований имеют вполне предсказуемое следствие – подымается криминальная волна».</p>
<p><i>Констатування факту</i></p>	<p>«Радикальный ислам завоевывает Крым. По мере того как любое государство слабеет, падает его иммунитет – способность принимать новые вызовы. Обычно страна начинает крошиться. Тревожные звоночки, например, уже слышны в Крыму, где активизируется так называемая Исламская партия освобождения – «Хизб ут-Тахрир». «География протестов на Украине расширяется». «Власти Крыма: время переговоров с радикалами прошло. Предпринять решительные действия в связи с печальными событиями в центре Киева призвал президента страны президиум Верховного Совета Крыма. В обращении говорится: бойня на улицах столицы доказывает, что закон об амнистии использован как передышка перед новой попыткой силой взять власть в стране. Ситуацию прокомментировал спикер парламента Крыма Владимир Константинов». «Харьков в субботу стал центром политических новостей Украины. Можно даже сказать, что там стремительно формируется новый центр, альтернативный Киеву. В Харькове, который традиционно связывает регионы, не разделяющие боевые настроения столицы, прошел съезд депутатов юго-восточных областей, Севастополя и Крыма. С трибуны говорили на русском языке, происходящее в Киеве назвали государственным переворотом, совершенным при участии Европы и США. Участники съезда озабочены в первую очередь соблюдением порядка и безопасности в регионах и недопущением беспредела и хаоса. Об этом гласит</p>

	<p>и резолюция съезда». «Россия не имеет никакого отношения к событиям в Крыму, а потому Москва не намерена обсуждать с Киевом происходящее на полуострове. Такое заявление сделал МИД России». «Крым – один из самых известных в мире исторических регионов России». «Воссоединение с Россией: крымчане хотят восстановить историческую справедливость».</p>
<i>Хибна аналогія</i>	<p>«Россия по-прежнему считает Украину своим важным стратегическим партнером и так будет всегда, вне зависимости от того, какая власть будет на Украине. Она солидарна с теми силами, которые отстаивают свои исторические, культурные ценности и традиции, с теми силами, которые защищают позиции русского языка», – отметил председатель комитета Госдумы по образованию, депутат от фракции «Единая Россия» Вячеслав Никонов. Один из главных вопросов: если давать гражданство, то кому? Сторонники этой инициативы призывают выдавать российские паспорта всем, кто пожелает». «На Украине в обстановке полнейшего хаоса и анархии стартовала президентская предвыборная кампания... на улицах царит настоящая махновщина. Толпы бесконтрольных вооруженных экстремистов развернули «охоту на ведьм», выискивая сторонников прежней власти, устраивают над пленниками самосуд, жгут синагоги, крушат памятники, а на заседания депутатов приходят с автоматами... Как и во всей Украине, непонятно, кто же на самом деле взял власть. На Украине теперь махновщина. Вооруженные люди никем не контролируются... На Украине уже жгут синагоги. В Запорожье молеальный дом забросали коктейлями Молотова. Остановить беспредел никто не может. Самосуд – обычное дело. Был случай, когда двух парней сковали цепями, написали на лицах «злодеи» и, конечно, избili – вроде бы за то, что украли кусок сыра на кухне Майдана... Характер революции до сих пор неясен – то ли национальная, толи анархическая. Украину делят разношерстные банды. .. Для кого-то Майдан – это фестиваль, эдакое Гуляй-Поле веселых махновцев, а кто-то реально боится расправы». «Право о самоопределении никто не отменял, – пояснила Валентина Матвиенко. – Почему-то никто не заявил, что референдум о независимости Шотландии, который должен состояться в сентябре, априори незаконный»</p>
<i>Зворотній зв'язок</i>	<p>«Акции в поддержку референдума проходят также в Евпатории и Керчи. В Севастополе состоялся необычный флешмоб: несколько десятков людей выстроились в виде российского триколора, передает «Россия 24». Поддержать Крым решили и жители еще нескольких российских городов. В Майкопе около десяти тысяч человек вышли на центральную площадь под лозунгами «За братство народов». В Уфе устроили автопробег под названием «Мы вместе». Также в Башкирии начали собирать гуманитарную помощь для жителей автономии. В центре Пскова на акцию собрались</p>

более двух тысяч человек. Для митинга специально выбрали площадь перед памятником Ленину, чтобы подчеркнуть свое возмущение тем, что радикалы сносят на Украине монументы. Около семи тысяч человек вышли поддержать население Крыма в Астрахани. Участники акции принесли с собой плакаты «Фашизм не пройдет» и «Россия – Украина – Крым – Братья!». «На референдум выносятся два варианта: либо присоединение к России, либо возвращение к Конституции 1992 года... Она предполагает практически полную автономию, а также возможность законодательной инициативы». «У Кремля – на Васильевском спуске в Москве – в эти минуты начинается народный сход в поддержку жителей Крыма и Севастополя. Его название «Мы вместе!» говорит само за себя». «... по оценкам ГУВД здесь собралось уже около 65 тысяч человек. Сейчас тут выступают звезды эстрады с патриотическими песнями. Уже выступили Олег Газманов, Александр Маршал, Валерия, Николай Расторгуев, Вика Цыганова, которая неделю назад выступала в Севастополе». «Люди говорят: надо поддержать крымчан, чтобы они не чувствовали одиночество. Сейчас в разных регионах России также проходят аналогичные митинги. Люди позитивно настроены, ...Собравшиеся на митинг-концерт люди держат флаги России, партии «Единая Россия», ряда организаций (в частности, «Офицеры России», «Георгиевцы»), а также учебных заведений - в том числе, Медицинской академии имени Сеченова, Московского финансовоюридического университета (МФЮА). Также люди держат таблички «Верим Путину», «Крым – русская земля», «Своих не сдаем» и другие, сообщает «Интерфакс». «Массовые акции – «народные сходы» – в поддержку Украины и соотечественников, живущих в этой стране, начались в России в воскресенье. Тогда на шествия и митинги, инициированные патриотическими молодежными и ветеранскими организациями, собрались десятки тысяч человек в Москве, Санкт-Петербурге и Краснодаре. В столице также состоялись мото- и автопробег. В течение всей недели мероприятия под девизами «За братский народ!», «Своих не сдаем!» прошли в крупнейших российских городах, в том числе пограничных с Украиной российских регионах, – Белгороде, Брянске, Новочеркасске, Ростове-на-Дону и многих других». «Уже со сцены были обращения людей, которые побывали в Крыму на днях и все они призывают Путина поддержать крымчан, не оставить их в беде. Желающих выступить очень много, мероприятие продлится часа два минимум, сообщают корреспонденты». «Крым – это колыбель русской православной цивилизации. Он всегда был русским. За него пролито такое море русской крови, всех народов, которые населяет нашу страну Россию, что просто по всем законам человеческим и божеским он должен быть русской территорией», – считает музыкант Александр Скляр». «Более 90 процентов граждан считают, что Россия

	должна защищать интересы русских и представителей других национальностей, проживающих в Крыму. При этом около 83 % россиян полагают, что Россия «должна это делать, даже если эта позиция осложнит наши отношения с некоторыми государствами».
<i>Обхід з флангу</i>	«Меня впечатлило, что там (Симферополь) ездят автомобили, на которых водители сами клеят наклейки «Я за Таможенный союз». Особенно приятно, что это не какие-то активисты, а простые граждане, которые ориентированы на интеграцию с Россией. Они не видят Украины без России, не видят Крыма без России. Поэтому именно оттуда должна быть точка кристаллизации и развития «Славянского антифашистского фронта».
<i>Відволікання уваги</i>	«Главные вопросы, которые обсуждают в кулуарах НАТО – насколько далеко готов пойти североатлантический альянс в поддержке Украины, что значит в контексте этой военной организации «поддержка территориальной целостности страны» и насколько вероятен сценарий открытого вооруженного противостояния НАТО с Россией». «Глава координационного совета по организации городского управления по обеспечению жизнедеятельности Севастополя, российский бизнесмен Алексей Чалый обратился к российским соотечественникам оказать помощь Севастополю. «Дорогие соотечественники! Севастополь – колыбель российского православия и нашей общей цивилизации, неотрывная часть героических страниц истории России. Практически каждый город России связан с историей Севастополя, почти в каждом российском городе есть знаковые памятники, напоминающие о нашем славном городе. И сейчас мы обращаемся к тем, кому дорог наш город, наша общая история. Мы нуждаемся в вашей помощи. Наша общая цель – сохранить Севастополь. Сейчас город-герой в очередной раз – в осаде. Создан фонд поддержки севастопольцев. Нам необходимы средства для нормального функционирования города и населения», – говорится в обращении Алексея Чалого, опубликованного на сайте новой городской администрации». «Соединенные Штаты и Евросоюз готовили евромайдан несколько лет. Об этом утверждает бывший сотрудник американской разведки Скотт Рикард. По его словам, расходы одних только США на переворот превысили 5 миллиардов долларов. Несмотря на это, набравшие силу радикальные группировки не сумели подчинить себе Крым...».
<i>«Свідки» події</i>	«Восток призвал Майдан к порядку. Пять автобусов доставили в столицу региона шахтеров соседних горняцких поселков. «Да мы на все готовы. Шахтеры – это такая специальность, нация, люди в душе такие, что будут до последнего стоять, чтобы отстоять свое. Нас ничем не испугать», – убежден звеньевой проходческой бригады Александр Сезонов. Здесь готовы стоять и днем, и ночью, чтобы дать отпор боевикам. На митинг собираются и

	шахтеры, и бывшие афганцы. «Я категорически против того, что они хотят вообще сотворить. Чего они хотят? Войны? Они не понимают, что такое война!» – говорит ветеран войны в Афганистане из Донецка Олег Кудинов. Обычно тихий Донбасс тоже вышел на митинг».
<i>Перепи́сывання історії</i>	<p>«История сильнее договора. Реплика Александра Проханова: К сожалению, наши политологи и наши политики все эти годы имели дело с украинской элитой – продажной, гнилой, вероломной и коррумпированной, которая постоянно обманывала нас, легковерных русских. Не пора ли извлечь из этого уроки? Не пора ли переместить свое внимание на украинский народ, который в своем большинстве попрежнему считает русских своими братьями, а Россию своим братским государством? Почему бы нам внимательно не посмотреть на Крым, где происходят интересные интенсивные процессы, где существует сильная и мощная русская община, которая живет ощущениями своей отторгнутости от России и ощущением временности этой отторгнутости. Почему бы нам не поискать среди крымских политиков какого-нибудь крепкого, свежего молодого отставника-офицера Черноморского флота? Умного, деятельного, знающего силу политики, силу армии, силу русской национальной философии. Почему бы нам не сделать его с помощью крымских людей лидером этого крымского сообщества? Почему бы не перенести это лидерство из Крыма на всю Левобережную Украину? Кстати, ведь договор, по которому русский Крым перешел к Украине, та бумага, которую Хрущев подписал в свое время, тоже всего лишь бумага. Хотя на ней видны водяные знаки и гербовые печати». «Министр информации Автономной республики Крым Дмитрий Полонский заявил, что украинские телеканалы были отключены по юридическим причинам, а также исходя из моральных принципов... По словам министра, все украинские телеканалы жестко цензурировались нелегитимной киевской властью и транслировали только одну точку зрения, а крымские политики и представители общественности не имели возможности комментировать ситуацию. Мы считаем, что имеем право оградить крымчан от эскалации насилия, лжи и потока неправдивой информации, которая лилась с экранов», – заявил он. Крымчане не против исчезновения украинских каналов из сетки вещания. Местные жители отмечают: «Позиция украинских телеканалов в сложившейся обстановке – однобокое освещение событий в Крыму. Никто из них не говорит правду, как и многие украинские СМИ. Население Крыма прекрасно понимает, что идет информационная война, чтобы дестабилизировать ситуацию перед референдумом или сорвать его». «После развала СССР россияне не переставали считать Крым своим» «Потемкин, известный любитель спецэффектов, здесь, у крепости Каламита поставил огромный шатер. Еще до восхода солнца привел сюда Екатерину Вторую и десятки ее иностранных гостей сюда</p>

	<p>позавтракать. Когда чаепитие закончилось, рассвело. Открылся занавес, и все увидели бухту, в которой стоял построенный за два года российский флот. Орудийным салютом корабли и фрегаты приветствовали императрицу. Потом историки напишут: «Гром пушек возвестил, что Россия сюда пришла навсегда». «Воссоединение с Россией крымские депутаты называют восстановлением исторической справедливости»</p>
<i>Перспектива</i>	<p>«Парламент Крыма объявил «Свободу» вне закона. Парламент Крыма выступил с заявлением, в котором созданные оппозицией в Киеве властные структуры назвал «опереточными» и призывал южные и восточные области Украины выступить единым фронтом против силового захвата власти в стране. В Крыму, где проживает по преимуществу русскоязычное население, повторяют, что не допустят беспорядков и погромов. В случае эскалации насилия, заявляют депутаты, автономная республика оставляет за собой право принять самые исчерпывающие меры для собственной безопасности и дальнейшего мирного развития региона». «События, произошедшие в феврале 2014 года в городе Киеве, резко обострили общественно-политическую ситуацию в Украине. Захватившие в результате антиконституционного переворота власть националистические силы грубо нарушают Конституцию и законы Украины, неотъемлемые права и свободы граждан, включая право на жизнь, свободу мысли и слова, право говорить на родном языке. Экстремистские группировки предприняли ряд попыток проникновения в Крым в целях обострения ситуации, эскалации напряженности и незаконного захвата власти», — говорится в пояснительной записке к принятому Верховным советом Крыма решению».</p>
<i>Повторювання</i>	<p>«бандеровщины» «экстремисты» «радикалы» «провокации неонацистов в Киеве» «антиконституционный переворот» «правоэкстремистской организации «Правый сектор»</p>
<i>Підміна</i>	<p>«Этот день «воссоединения», как говорят депутаты, может стать общенациональным праздником». «Севастополь двадцать лет был в гостях и хочет домой». «Крымская весна». «Неожиданный визит на полуостров совершил президент Татарстана Рустам Минниханов. Он молился в соборной мечети вместе с муфтием. Обещал поддержку народу, близкому по культуре, языку и религии. «В непростые времена мы должны быть все вместе», – сказал он». «Крым хочет избавиться от украинского телевидения». «Владимир Путин уверен, что референдум в Крыму прошел в полном соответствии с демократическими процедурами». «Закон о включении в состав России Крыма и Севастополя на рассмотрение Федерального Собрания внес Владимир Путин. Президент России внес этот закон, опираясь на волю народа, на основе результатов референдумов, которые прошли в Севастополе и в Крыму. «Дело за политическим решением самой России, а оно может быть основано только на воле народа. Только народ является источником его власти», –</p>

	<p>заявил Владимир Путин, обращаясь к депутатам Госдумы и сенаторам Совета Федерации». «Оставить себе украинское гражданство пожелали лишь шесть жителей Крыма». «О том, что полуостров на грани гуманитарной катастрофы, украинские блогеры и журналисты твердят уже второй месяц. Фотографий пустых крымских прилавков в Интернете не счесть. Но зачастую снимки сделаны при других обстоятельствах или даже в других странах. На некоторых – ценники в долларах... Много на Украине говорят о сложностях трудоустройства в российском Крыму, много пишут о невероятном снижении занятости. В том, что работа на полуострове есть, можно убедиться, заглянув на сайт поиска вакансий. Например, для специалистов Симферополя на сайте hh.ru есть несколько сотен объявлений. Ситуацию иллюстрирует и сухая статистика: показатели безработицы за последнее время даже уменьшились».</p>
<p><i>Напівправа</i></p>	<p>«На Украине наступает безвластие. На Украине события разворачиваются с головокружительной быстротой. Главная новость – отставка Николая Азарова. Премьер подал, а президент Янукович подписал его заявление. И это притом, что от предложенных постов в правительстве отказались лидеры оппозиции. Таким образом, вместо ожидаемого двоевластия в стране наступает безвластие. На целый ряд уступок пошла и Верховная Рада. Она взялась за пересмотр жестких законов, раздражавших Майдан. А теперь оппозиция ждет еще и амнистии своих радикалов. Ее обещают, и это вызывает сопротивление уже противников Майдана». «Что касается территориальной целостности, то, с одной стороны, статья 157 гласит, что основной закон Украины не может быть изменен, если изменения предусматривают отмену или ограничение прав и свобод или направлены на нарушение территориальной целостности. С другой стороны, есть статья 73 – о том, что «исключительно референдумом решаются вопросы об изменении территории Украины...на региональный референдум в Конституции запрета нет. Тогда почему бы и не провести в Крыму референдум»</p>
<p><i>Принцип контраста</i></p>	<p>«Владимир Константинов: экстремизм вирусом распространяется по Украине. События в Киеве снова обострили вопрос статуса Крыма. О том, как столичные волнения отзываются в республике, в интервью телеканалу «Россия 24» рассказал председатель Верховной рады АР Крым Владимир Константинов. По словам Константинова, Крым – спокойный регион, однако острый политический кризис, в котором находится Украина, не мог не сказаться и тут. Он уверен, что кризис носит привнесенный характер. Принципиальным отличием того, что происходит сейчас, от предыдущих обострений обстановки, в появлении очевидной неонацистской окраски. «Этот экстремизм стал вирусом распространяться по всей стране. Мы, безусловно, делаем все возможное, чтобы остановить его на границах Крыма и не дать ему вползти в наш стабильный регион», – говорит</p>

	<p>Константинов». «Мирный Крым стабилен, многонационален, в котором все люди живут нормально. Если Украина не будет выступать угнетателем русских, как на сегодняшний день, и не будут вносить дурацкие русофобские законы, то у нас будет все нормально, все спокойно», – пояснил лидер партии «Русское единство» Сергей Аксенов»</p>
<i>Психологічний шок</i>	<p>«Медики подвели итоги противостояния между русскоязычными жителями и крымскими татарами 26 февраля. И итоги эти печальны. Два человека погибли в давке, 35 получили ранения».</p>
<i>Рейтингування</i>	<p>«Большинство населения Крыма – русскоязычные. Националистические настроения Майдана здесь не приемлют. Если волею народа статус автономии будет изменен, то Крым сможет избирать собственного президента и сформировать полноценные автономные органы власти. Это гарантирует, в том числе и защиту интересов русскоязычного населения Крыма». «Еще до начала крымского подъема более 70 процентов россиян считали, что Москва должна активнее отстаивать свои интересы на полуострове. То есть за 23 года после развала СССР мы в большинстве так и не перестали считать Крым своим». «7 марта на экстренном заседании Верховного Совета Крыма депутаты постановили референдум провести как можно скорее. Утвердили два вопроса: вхождение в состав России и назначение общенародного референдума 16 марта. Новость о возможности такого выбора на улицах Симферополя и других городов Крыма встретили эмоционально. Здесь 98 % населения говорит по-русски. Больше 70 % считает русский язык родным. За 23 года в составе независимой Украины жители Крыма не получили гарантии защиты языка и культуры. Украинские банды националистов показали, какое будущее ждет русских в новом государстве».</p>
<i>Сенсаційність або терміновість</i>	<p>«Ситуация в Крыму продолжает накаляться». «У крымского парламента прогремел взрыв». «Последняя экономическая надежда Крыма рухнула». «Аэропорт Симферополя захвачен вооруженными людьми». «Крым оставили без правительства». «А ведь кризис только нарастает. В частности, самый нескрываемый – долговой».</p>
<i>Зміщення акцентів</i>	<p>«Среди многочисленных комментариев относительно развития ситуации на Украине и в отдельных ее частях странно выглядели обращенные к России призывы проявлять сдержанность и воздерживаться от действий, которые могли бы дестабилизировать ситуацию. Неужели в Брюсселе не понимают первопричины, которые побудили крымчан сомкнуть ряды в отстаивании своих прав перед националистической угрозой? Беспочвенны и спекуляции некоторых комментаторов относительно российских военных учений. Мы в добровольном порядке представили информацию об очередной проверке боеготовности частей Центрального и Западного военных округов, а также о рутинной деятельности подразделений Черноморского флота в полном соответствии с двусторонним российско-</p>

	<p>украинским соглашением», – добавил российский дипломат». «Разумеется, обратили внимание на заявление Совета НАТО, в котором содержится немало положений о важности политического процесса в интересах всего украинского народа, необходимости соблюдения верховенства закона и прав человека. Но, сколько ни прислушивались, ни один участник брюссельских мероприятий не произнес слов осуждения действий радикальных элементов, непрекращающегося давления и запугивания представителей оппозиционных партий, журналистов, наступления на русский язык, вмешательства в дела церкви, осквернения православных храмов и мемориалов. Ожидали также, что западные представители поддержат соглашение от 21 февраля, под которым стоят подписи трех министров иностранных дел трех ведущих стран-членов НАТО. К сожалению, этого не произошло», – заключил Грушко». «Тем временем, Европарламент принял резолюцию по Украине. За был и вице-президент Яцек Протасевич из Польши – самой активной страны-посредницы в украинском вопросе. Правда, накануне его задержали пьяным в аэропорту Франкфурта-на-Майне. Как пишет местная пресса, он еле держался на ногах, оскорблял немецких полицейских, называл их нацистами и выкрикивал хвалебные слова в адрес Гитлера. Впрочем, пьяный дебош не помешал ему сегодня проголосовать».</p>
<p><i>Створення проблеми</i></p>	<p>«Выжидательная автономия: возможен ли переход Крыма к России. В Крыму не без оснований опасаются, что в случае, если националисты придут к власти, они уничтожат автономный статус полуострова. К тому же, жителям автономии претит сама ситуация, когда под видом борьбы за свободу на главной площади Киева звучат лозунги бойцов УПА, воевавших с советской армией, пояснил Вестям.Ru один из авторов инициативы... Именно борьба с рвущимися к власти националистами и становится тем процессом, который начинает объединять, для начала, отдельные политические силы, находящиеся по разные стороны российско-украинской границы»</p>
<p><i>Створення загрози</i></p>	<p>«Это только кажется, что после освобождения Украины от фашизма прошло 70 лет, – сегодня в Харькове снова почувствовали угрозу. «Когда мы видим, что Украину сдают, мы понимаем, что нужно выходить на улицы. Мы создаем народное ополчение, потому что если власть не сможет остановить этот фашизм, то его будет останавливать народ», – отметила первый секретарь Харьковского областного комитета Компартии Украины Алла Александровская. Фашисты для жителей юго-востока Украины – это те самые необандеровцы, оккупировавшие киевский Майдан, швырявшие в милицейские кордоны коктейли Молотова. ... «Если убрать «Беркут», страна просто развалится, вся клоака расплзется на всю Украину, будет такой же мусорник, как на Майдане. Фашистский переворот! Собрались пять тысяч человек, и их мнение оказывается почему-то важнее, чем всех</p>

	избирателей, которые проголосовали на выборах», – возмущены харьковчане».
<i>Соціальне схвалення (осуд)</i>	«Администрация парка имени Горького согласовала проведение первого марта публичной акции в поддержку жителей Крыма. Название публичной акции: «Выразить поддержку крымчанам и севастопольцам в связи с последними событиями», передает «Интерфакс». «Крымчане не признают киевскую власть»
<i>Упереджувальний удар</i>	«Ситуация в Крыму продолжает накаляться. Подробнее о происходящем в интервью телеканалу «Россия 24» рассказал лидер всеукраинской партии «Русское вече», депутат Бахчисарайского городского совета Константин Кнырик. «Впервые в истории Крым имеет возможность самоопределиться, – говорит Кнырик, – и крымчане настаивают на этом». По его словам, возле Верховного совета Крыма находится около 20 тысяч человек. Это не только русские, но и крымские татары. Все они считают, что судьбу полуострова нужно решать на референдуме. «Крымчане не хотят жить в бандеровском государстве. Мы считаем то, что произошло на Украине государственным переворотом. Если материковая Украина считает нормальным жить в государстве, где сносятся памятники и физически уничтожаются бойцы «Беркута», исполняющие приказ, где запрещается русский язык, то Крым должен определиться, в каких отношениях он хочет быть с этим государством», — заявляет Константин Кнырик. Вариантов ответа на этот вопрос, по его мнению, много. Речь может идти о расширении прав республики и разграничении полномочий между Крымом и Украиной, независимости или присоединении к России». «Севастополь просит помощи». «За обстановкой в городе следят крупнейшие зарубежные телеканалы, в том числе CNN и Би-би-си. По наблюдениям бывалых военных корреспондентов, это часто означает, что кадры предстоять снять жесткие».
<i>Отруйний сендвіч</i>	«Председатель Верховного Совета Крыма Владимир Константинов заявил, что в крымском парламенте не ставится вопрос о выходе автономии из состава Украины. В то же время в Симферополе у здания Верховного Совета Автономной Республики Крым уже несколько часов продолжается жесткое противостояние участников двух митингов. Есть пострадавшие. Константинов назвал недостоверными распространенные некоторыми средствами массовой информации данные о том, что в среду в ходе внеочередного пленарного заседания парламента автономии планируется принять радикальные решения вплоть до выхода Крыма из состава Украины, передает ИТАР-ТАСС. «В крымском парламенте не ставят вопрос о выходе Крыма из состава Украины. Это провокация с целью дискредитировать Верховный Совет автономии, лишить его легитимности. Не поддавайтесь на провокации! В сложившейся обстановке сохраняйте спокойствие и взвешенность в своих поступках»,

– обратился Константинов к жителям полуострова». «И все это на фоне уже привычных угроз о каком-то военном походе на автономию из Киева. В Крыму говорят, что готовы ко всему и надеются на помощь России. На полуострове сейчас все спокойно. И спокойно в первую очередь потому, что люди, готовые к борьбе, теперь точно знают, за что идет вся эта борьба. «Русской земли здесь быть», – слова, сбереженные камнем над въездными воротами когда-то мощной крепости, хранят город и монастырь. Монастырь уже век хранит православие, что свой путь по Руси начинало с этих берегов. Их видел Андрей Первозванный, а князь Владимир здесь принимал христианство. «Это все – колыбель русского православия. Здесь не может быть двух мнений о том, кто здесь должен быть», – поясняет игумен Орест, настоятель Инкерманского монастыря святого Климента Римского».